

En middelalderlig
Selvejerbondeslægt fra Ribe Amt
og Træk af dens Udvikling i de nærmeste
Aarhundreder efter Skipper Clements-Fejden
og Reformationen.

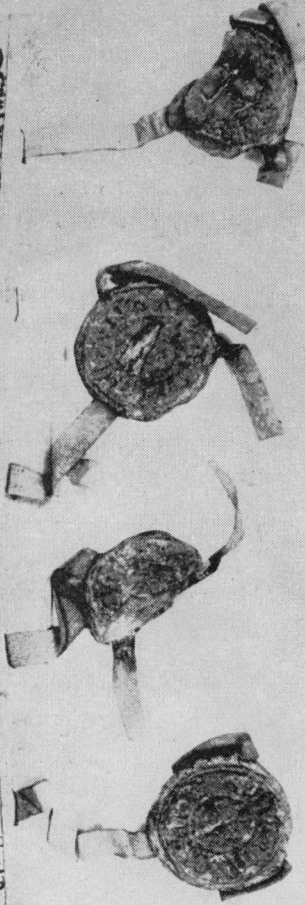
(„Grumme-Ætten“ fra Ilsted i Gørding Sogn, Gørding
Herred, og dens Spaltning i 3 Slægtsgrene — Provst
Grumme Povlsens Linje samt Linjerne Bonnum
og Grum).

Af Direktør for Sygekassevæsenet L. P. Borberg.

—
Indledning.

Den nedenfor omhandlede gamle Slægt, der, som det vil ses, har fostret flere betydende eller ejendommelige Personligheder — baade paa godt og ondt — har aldrig tidligere været Genstand for nogen samlet Behandling i den personalhistoriske Litteratur. Ganske vist har forskellige af dens Medlemmer, hvad fremgaar af de vedføjede Noter, været omtalt i Litteraturen; men et alvorligt Forsøg paa at forbinde dem til en Slægt har først nu fundet Sted. At dette ikke er sket før, skyldes næppe Emnets Mangel paa almindelig Interesse, men snarere det Forhold, at de to Slægtslinjer, Bonnum og Grum, forlængst er uddøde, og at først de sidste Aars Undersøgelser har vist, at Provsten Grumme Povlsens Linie maa have fortsat sig op til Nutiden. Ved Undersøgelser, der er foreta-

Alle man thit beaf se ofte hore ceste flichefse bin rest misset kintghele po gheuuegh kintgh rest
 kintgh se te veruueghen g'ming p' se eest kintgh - alle dem oet mact kintgh a kintghen by
 kintghen m' g'nd kintghen bin alle menthet was dinc beest de was oetse g'nd kintgh
 oetse g'nd se kintghen rest po se kintghen oet mact was se beest po off o' oetse
 se beest man se bin the nec hore was po de kintgh se beest oet mact was se beest man
 se kintghen kintgh beest a hore seest om rest vintgh kintghen kintghen se rest oet
 bin beest man po was g'ming se a hore m' g'ming a oetse po rest a beest m' se
 a kintghen kintgh se a oetse beest se a kintghen a beest a beest a beest a beest
 se beest se bin man se beest se beest de by nec se beest se beest oet se beest de
 rest kintgh a beest se beest se beest se de a kintghen kintghen a alle kintgh rest po
 kintgh kintgh se beest a beest se bin kintghen kintghen se oet se beest o' poa kintgh
 oet se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest
 se kintghen rest de a kintghen kintghen po was se beest se beest se beest se beest
 po de rest kintgh se beest de was po de a kintghen kintghen kintghen oet se beest de was
 se kintghen kintgh po was man a beest de kintgh de kintgh se beest se beest se beest
 se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest
 se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest se beest

get af Forfatteren af nærværende Afhandling i nært Samarbejde med den i 1944 afdøde Hjemstavns- og Slægtshistoriker, cand. mag. *I. C. Hansen*, Viborg, er dette imidlertid kommet for Dagen og nærmere klarlagt.¹⁾

Af Hensyn til Emnets særlige Betydning for den historisk interesserede Læsekreds i Ribe Amt har jeg søgt Lejlighed til at udrede disse Forhold i den historiske Aarbog „Fra Ribe Amt“.

Jeg har ved Udarbejdelsen af nærværende Afhandling lagt særlig Vægt paa at skildre de indenfor Amtet — det gamle Riberhus Len — virkende Slægtsmedlemmers Liv, medens jeg med Hensyn til Slægtens Forgrening udover Amtets Grænser, som allerede tog Fart i sidste Halvdel af 1500-Tallet, som Regel har givet noget mere kortfattede Oplysninger. Der maa i saa Henseende atter henvises til den i Noterne omhandlede Litteratur. De mere interessante Personer, der hørte til disse udflyttede Slægtsgrene, har dog Krav paa nærmere Omtale; og er derfor blevet mere indgaaende behandlet end de andre udflyttede Slægtsmedlemmer.

Den gamle Selvejerslægt fra Ilsted kan kaldes „*Grumme-Ætten*“ efter det i denne hyppigt forekommende, men ellers sjældne Fornavn: Grumme.

Nedenstaaende Redegørelse kan mest overskueligt inddeles i 2 Afsnit, det sidste af disse igen i 3 Underafsnit:

- I. *Bonde i Gørding Herred Peder Grummesen, hans Fader Grumme, og nærmere Ættinge, nedenævnte Herredsfoged Povl Grumsen medregnet; Selvejerbønder, Sandemænd og Herredsfoged, alle bosatte i Riberhus Len (sidst i 1300erne — c. 1560).*

II. *De fra Herredsfoged i Gørding Herred Povl Grumsen, Selvejerbonde i Ilsted, udgaaende 3 Slægtslinjer.*

1. Provst, Præst i Gørding *Grumme Povlsens* Linje (1519—Nutiden) (gennem Degneslægten i Borbjerg, Hjerm Herred, og Haurum, Houlbjerg Herred, til den nulevende Slægt *Borberg*).
2. Borgmester i Ribe *Niels Povlsen* (Ilsted's) Linje, der tog Navnet *Bonnum*, bosat i Riberhus Len. (1529—30 — Begyndelsen af 1700-Tallet. Præste- og Degneslægt).
3. Præst i Aastrup - Starup *Morten Povlsen* (Grum's) Linje, der almindeligvis førte Navnet *Grum* (1530erne—Slutningen af 1700-Tallet. Præsteslægt).

Afsnit I.

Bonde i Gørding Herred Peder Grummesen, hans Fader Grumme og nærmere Ætlinge — Selvejerbønder, Sandemænd og Herredsfoged, nedennævnte Herredsfoged Povl Grumsen medregnet. (Slutningen af 1300erne — c. 1560).

Den ældste kendte Mand af Slægten hed *Grumme*, men hans Faders Navn kendes ikke. Om denne *Grumme* vides dog kun, hvad der kan sluttes fra hans nærmeste Ætling. Da hans nedennævnte Søn *Peder Grummesen* maa formodes at være født i 1420'erne eller 30'erne, maa Faderen *Grumme* have levet fra sidst i 1300- eller Begyndelsen af 1400-Tallet. Dennes formentlige Sønnesøn *Grumme Pedersen* var Selvejer i Ilsted, Gørding Herred, Riberhus Len, og da Selvejergaarde gik i Arv i Slægten, og Selvejerbondeslægter nødigt giftede sig ind i Fæstebondeslægter, er der

al Grund til at tro, at Grumme har været Selvejer dér paa Egnen, maaske ogsaa i Ilsted.

Grummes Søn, *Peder Grummesen* („Per Grummes“), var Bonde i Gørding Herred og udstedte 26. Februar 1463 sammen med Herredets „Tingholder“ (Herredsfoged) og forskellige andre Bønder et Tingsvidne paa Gørding Herredsting.²⁾ Han maa være født i 1. Halvdel af 1400-Tallet, formentlig i 1420'erne eller 30'erne, idet den nedenfor omtalte Søn Grumme Pedersen, der første Gang nævnes 1481, maa antages at være født i 1450'erne. Rimeligvis var Peder Grummesen jordeggen Bonde i Ilsted og — som der vil blive gjort nærmere Rede for S. 176 — Fader til den straks nedenfor nævnte

Grumme Pedersen, Sandemand i Gørding Herred og Selvejerbonde i Ilsted. Denne har været med til at udstede en lang Række Dokumenter, der endnu findes bevaret i Original eller Afskrift: Tingsvidner, Lavhævd og Skøder. Han nævnes saaledes i Tingsvidner og Lavhævd af 3. Marts (eller 13. Oktober) 1481, 19. Januar 1488, 22. Marts 1493, 23. August 1494, 9. Februar, 5. Oktober og 26. Oktober 1499.³⁾ Som Regel kaldes han „Grummi“ eller „Grummy Perss“, og i Dokumenterne af 23. August 1494 og 9. Februar og 5. Oktober 1499 Sandemand. Desuden omtales han i Skøder m. v., udstedt paa samme Ting 4. April 1500, 7. September 1507, 13. April 1510, 10. Januar 1512 og senest i et Lavhævd af 1. April 1514.⁴⁾ Det første Dokument forsegledede han med et, nu noget utydeligt Segl, hvori dog vistnok ses en Sko; ellers brugte han Bomærke. Sandemand var han altsaa i hvert Fald fra 1494.

„Sandemænd“ (Sandhedsmænd) var efter Valdemar Sejrs Jydske Lov af 1241 en Slags faste Næv-

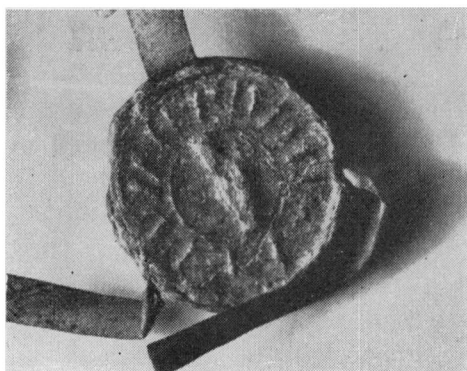

Adelige Krigsmænd og Bonde. Kalkmaleri i Elmelunde Kirke.
paa Meen ca. 1450.

ninge, der spillede stor Rolle i Datidens Rettergang. Lovens 2. Bog, 1.—11. Kap., handler udelukkende om dem. Paa Grundlag af deres edelige Vidnesbyrd afgjordes Retssager, idet Rettergangen ikke var indrettet paa egentligt Vidnebevis. Sandemænd skulde paa Tinge „sværge“ om Markskel, Afhug, Kvinde-tægt, Saar, Guds Hus, Hærværk og „Baand“ (Voldførsel og Frihedsrov).

„Op stod otte Sandemænd, de tog hverandre i Hand:
Saa svor de Hr. Mogens Lange til en fredløs Mand.“

(Folkevisen om Trygges Drab, Vers 23).

Sandemand, Selvejerbonde i Iisted Grumme Pede:ens
Segl under Tingsvidnet af 3/3 (eller 13/10) 1481. Om-
skriften lyder: »Grumi pe(r)son«; Seglbilledet en Sko.
(Rigsarkivet.)

Der var som Regel 8 i hvert jydsk Herred; de udnævntes paa Livstid af Kongen, men toges i Ed af den kgl. Lensmand (Amtmand) — for Gørding Herred Lensmanden paa Riberhus Slot. Deres Vederlag, som kaldtes „Hesteleje“, udgjorde i hver Sag fast $\frac{1}{2}$ Mark Sølv, der udrededes af den, som krævede Sandemandsed. Tog de imod et højere Beløb af Sagsøgeren, var deres Ed ugyldig.

Sandemænd, hvis Hverv var saa vigtigt, maatte være ansete og uafhængige Mænd. Jydske Lov 2—1 fastsatte da ogsaa, at de skulde være Selvejere eller i hvert Fald „Fælligsbryder“ (i: Mænd, som styrede andres Gaarde og som Vederlag fik Del i disse Udbytte). Fæstere kunde følgelig ikke udnævnes, en Regel, der dog efterhaanden maatte bortfalde, da Selvejet, navnlig efter Skipper Clements Fejde 1534, meget indskrænkedes (S. 178); men før den Tid regnes der med, at endnu 10—15 % af de nørrejydske Bønder

var Selvejere. Selvom Myndighedsalderen („Lavalder“) dengang allerede indtraadte ved det 14'—15', for nogle Retshandlers Vedkommende ved det 18' Aar, gaar man næppe fejl, naar man sætter Fødselsaaret for Grumme Pedersen, der første Gang ses optræde paa Tinge 1481, til 1450'erne.

Som Grund for, at Grumme Pedersen var Søn af den S. 173 nævnte Bonde i Gørding Herred Peder Grummesen, taler for det første Navnet „Grumme“. Det var sjældent, og af dem, der har baaret det, hørte de fleste hjemme i Sydvest- og Sønderjylland.⁵⁾ Navnet, der ikke kendes i de andre nordiske Sprog, betyder sikkert „grum“ (grusom). Tidspunktet passer ogsaa godt. At Grumme Pedersens Fader var jordegen Bonde (Adelbonde, Odelbonde), kan der næppe tvivles om, da Selvejergaardene — som nævnt — tilhørte Slægten og gik i Arv indenfor denne. Hertil kommer som yderligere vægtigt Bevis den Kendsgerning, at Grumme i Ilsted i det S. 173 nævnte Tidsvidne af 5. Oktober 1499 som Sandemand vidner paa Gørding Herredsting sammen med 11 Bønder fra Darum Sogn i et „Stokkenævn“ vedrørende en Bondes Toft i Lille Darum om visse Forhold, der havde været saaledes „i 60 Aar og mere som dem selv mindes og de har hørt af deres Forældre“. Grummes Fader maa altsaa have hørt hjemme i Nærheden af Lille Darum, der ligger i Gørding Herred, kun nogle km fra Gørding Sogn og Landsbyen Ilsted. Der er da al Grund til at tro, at denne Peder Grummesen ogsaa har været jordegen Bonde i det nærliggende Ilsted. Derimod er det næppe rimeligt, at Grummes Fader Peder er identisk med en Borger i Ribe Peder Grummesen („Pether Grummes“), som findes omtalt 27.

Februar 1453 og 4. April 1464,⁶⁾ omend Navnet og Tiden jo ogsaa vilde passe særdeles godt.

Selvom Navnet Grumme var sjældent, kendes dog flere Personer med dette Fadernavn i Gørding og Skads Herreder i Slutningen af 1400- og Begyndelsen af 1500-Tallet. Nogen Forbindelse mellem disse Personer og Selvejerslægten i Ilsted kan ikke paavises; men der er vel Grund til at tro, at Peder Grummes Forfædre ligeledes har været jordegne Bønder dér i Egnen tilbage i den tidlige Middelalder. I det nære Vilslev Sogn i Gørding Herred nævnes blandt Ribes Domkapitels Bønder paa Erik Menveds Tid 1300—1312 en „Lagho Grummis“ (paa middelalderligt Dansk „Laghi Grummis“) (Lave Grummesen), død før 24. Juni 1317. Ogsaa en „Grummi Frændæsun“ (Grumme Frændesen) omtales dér 1300-1320.⁷⁾ Om disse har noget at gøre med Slægten i Ilsted, vides ikke.

Den lille Landsby Ilsted (1385: Ygylstath) bestod 1651 af 1 Gaard, der var „Kronens Selveje“, 4 Fæstehalvgaarde i Adelseje samt et Ribe Hospital tilhørende „Bol“. Gaardene ligger i Linje straks syd for Ilsted Aa; før i Tiden fandtes mange Kæmpehøje dér. Ellers er Egnen ret flad.

Grumme Pedersen maa være død efter 1. April 1514, da han sidste Gang omtales (S. 173).

Der kan ingen Tvivl være om, at nysnævnte Sandemand Grumme Pedersen i Ilsted var Fader til Povl Grumsen, Sandemand, senere Herredsfoged i Gørding Herred, som var Selvejerbonde og senere Kronens Fæster i Ilsted. Hans Fadernavn Grumme's Sjældenhed i Forbindelse med, at de begge boede i samme lille Landsby, er i og for sig Bevis nok. Hertil kommer, at Povl ligesom Grumme var Sandemand,

hvilken Stilling gerne gik i Arv. Poul har ogsaa arvet sin Del af Slægtens Selvejergaard i Ilsted, hvilket kan ses af, at han (Aarstallet ukendt, men formentlig før 1534) mageskiftede med Ribe Domkapitel en Ager i Ilsted Mark, liggende næst norden til Kapitlets Toft sammesteds^{.8)} Da han har giftet sig senest 1519 (S. 180), er han formentlig født i 1490'erne.

Som saa mange andre jydske Bønders faldt hans Skæbnetime sammen med Skipper Clements Rejsning 1534 i Grevens Fejde. Herredets Bønder deltog væbnede i denne. Ribebispens Gaarde Lundenæs og Lønborggaard ved Skern brændtes, og Bønderne kæmpede ved Varde og Skern Bro mod Hertug Christians — den senere Kong Christian III's — Feltherre Johan Rantzaus Tropper. Da Rantzau havde slaæet Rejsningen ned, gik Konge og Adel urimeligt haardt frem mod Bønderne. De blev tiltalt og dømt i Kongens Unaade. 49 jydske Herreder maatte afgive aabent „Herredsbrev“, hvori Bønderne vedgik at have forbrudt Liv og Gods. Bevisbyrden for, at en Bonde ikke havde deltaget i Rejsningen, blev lagt over paa vedkommende selv. Hovedmændene rettedes, og alle Bønderne maatte — skyldige og uskyldige i Flæng — betale „Halsløsning“ i Penge eller Øxne, hvad for de mere velstaaende kunde løbe op til store Summer; desuden mistede de jordegne deres Selveje og blev tvunget at tage deres Gaarde i Fæste af Kronen med deraf følgende Landgilde og Hoveri til Kongsgaardene.⁹⁾ 1537—38 findes „Powel Grumsenn“ da ogsaa — først i Rækken af alle Gørding Herreds Bønder — i Riberhus' Lensregnskab opført til følgende Landgilde: 2 Ørter (10 Skæpper) Rug, 2 Ørter (12 Skp.) Byg og 4 Fjerdingskar Havre (til Kongens Heste) samt i Penge 3 Skilling Danske.

Det faldt haardt for de sydvestjydske Selvejerbønder at fatte den store Overgang fra deres hidtil frie Stilling; Herremandsvælden havde heller aldrig været stærk paa disse Kanter. Almuen i en Række sydvestjydske Herreder — deriblandt Gørding — nægtede i Foraaret 1535 at udrede Halsløsning, og Hertug Christian maatte skrive og true dem paa Liv og Gods. I 1545 maatte der udstedes Kongebrev om, at Lensmanden paa Riberhus skulde tilsige Gørding Herreds Bønder „at de skulde rette sig efter at fæste deres Gods som andre Bønder udi andre oprørske Herreder gjort have og de det endnu ej gjort have, som sidde saa godt og fortrykke sig derved, at de det endnu gøre“. Hvis de vilde nyde deres Gods, maatte de rette for sig og skulde ellers forfølges til Herredstinget for Vold og Hærværk efter Loven. Ja, saa sent som 1559 maatte det ved et kgl. Brev indskærpes „Kronens Tjenere i Skads og Gørding Herreder, at de skulde rette sig efter Lensmandens Befaling til at give Hoveri til Kongens Gaard Segeberg udenfor Ribe“.¹⁰⁾

Det er derfor næppe uden Forbindelse med, at Povl Grumsen og dermed Grumme-Slægten har maattet opgive sit gamle Selveje og blive Kronens Fæstere, at vi — som det senere skal ses — finder 3 Sønner af ham i Stillinger udenfor Bondestanden.

Povl Grumsen kan dog vel næppe have været af dem, der aktivt var mest med i Rejsningen 1534. I hvert Fald nævnes han 1542 som Sandemand i Gørding Herred¹¹⁾ og Lørdag før Fruedag i Fasten 1547 som Herredsfoged sammesteds.¹²⁾

Herredsfogden, der tidligere valgtes af Bønderne, men fra Christian II's Tid udnævntes af den kgl. Lensmand, var Dommer i Herredet. Gørding Her-

redsting holdtes i Tinglund Ris paa Sønder Gørding Hede under aaben Himmel. Det indrammedes af 4 store Sten; mellem dem anbragtes Bænke, kaldet Tingstokke, for Tingmændene. Herredsfogden var Bonde, enten Selvejer eller senere i hvert Fald Kronens Fæster (ikke Adelsfæster), naturligvis en af de mest ansete Bønder. Han udnævntes paa Livstid. Som Løn fik han gerne sin Gaard kvit for Afgifter til det offentlige. Povl Grumsen var dog en gammel Mand, da der 20. Maj 1557 udgik aabent Brev fra Kancelliet — efter Notater i Brevbogen underskrevet af Kong Christian III personlig — om, at „Pouel Grumsen“ i Ilsted indtil videre maa beholde den Gaard, han bor i, uden Landgilde, dog saaledes, at han holder Gaarden ved Magt og er Lensmanden paa Riberhus underdanig.

Et Par Aar efter, 1559 eller først i 1560, døde Povl Grumsen. 19. Juli 1560 udstedtes nemlig Livsbrev for en Gaard til den ny Herredsfoged.¹³⁾

Povl maa være gift senest 1519, idet en af hans Sønner er født det Aar (S. 181). Hustruens Navn kendes ikke. Hun synes endnu at have levet 1583, men muligvis var dette hans 2. Kone (S. 197). 3 Sønner kendes, nemlig *Grumme Povlsen*, Provst, Præst i Gørding—Vejrup, *Niels Povlsen (Ilsted)*, Borgmester i Ribe, samt *Morten Povlsen (Grum)*, Præst i Aastrup—Starup. Fra disse 3 Sønner nedstammer de 3 efternævnte Slægtslinjer.

Maaske har Povl Grumsen dog haft flere Sønner; thi saa sent som 1649 nævnes i Ilsted Bønderne Grumme Jepsen og Grumme Hansen. Disse stammer muligvis fra en, os ukendt, 4. Søn af Povl Grumsen, der har drevet Slægtsgaarden som Kronens Fæster.¹⁴⁾

*Afsnit II.*DE FRA HERREDSFOGED I GØRDING
HERRED POVL GRUMSEN UDGAÆNDE 3
SLÆGTLINJER*Underafsnit 1.*

Provst, Præst i Gørding Grumme Povlsens Linje 1519
—*Nutiden (gennem Degneslægten i Borbjerg-Haurum*
til den nulevende Slægt Borberg).

Herredsfoged Povl Grumsens ældste Søn var
Provst, Præst i Gørding-Vejrup *Grumme Povlsen.*
At han, hvis Fødeaar opgives til 1519, var Søn af Povl

Gørding Kirke ved Ribe (tilhøre for Koret ligger
Præstegaarden paa den anden Side Vcjen).

Grumsen er givet. Dette ses dels af hans Navn, dels af, at han udtrykkeligt siges at være født i „Ilsted i Sognet“ (Gørding).¹⁵⁾ Hr. Grumme var nok i sin Ungdom Svigerfaderens Medhjælper, siden Sønnen Claus var født i Gørding Præstegaard (S. 186). Hr. Grumme var Præst 1562, da Ribebispen skrev, at han skulde sammenkalde sine Herredsbrødre til Valg af Provst i sin Præstegaard, idet han havde den forrige Provsts Kald.¹⁶⁾ 1584 var han selv Provst i Gørding

Herred, idet han nævnes som saadan sammen med Herredets Præsteskab, der underskrev Hyldingsbrevet til Prins Christian (Christian IV) som udvalgt Konge.¹⁷⁾ Han synes i Modsætning til sin Broder, Præsten Morten Povlsen (Grum) i Nabosognet Aastrup at have været en fredsæl Mand. I den S. 197 omtalte Retssag, hvor denne Broder var ved at komme i slem Knibe, fordi han havde øvet livsfarligt Overfald paa den 3. Broder, da Herskabsfoged i Ribe, Niels Povlsen (Ilsted), erkendte Hr. Grumme nemlig egentlig selv at have maattet taale at blive slaaget af Broderen, Hr. Morten, hvem han alligevel bedst muligt søgte at støtte under Sagen. Hr. Grumme omgik dog Kirkeordinansens Bestemmelser, da han for Penge fik Præsten Niels Pedersen Refsinghoved i Vorbasse, til at antage sin Søn Søren Grummesen (Gjording) til Kapellan (S. 184); man forstaar imidlertid, at han gerne vil af med ham, da Hr. Søren langtfra var noget godt Barn. Det vides da heller ikke, at der blev rejst Tiltale mod ham af den Grund. Hr. Grumme blev ældgammel og overlevede i hvert Fald 2 af sine Sønner. Dominica jubilate (3. Søndag efter Paaske) 1604 nævnes han i et Tingsvidne paa Gørding Herredsting,¹⁸⁾ og endnu 1610 underskrev og beseglede han Hyldingsbrevet til Christian IV's ældste Søn („den udvalgte Prins“) som udvalgt Konge. Det siges her udtrykkeligt, „at han er megit gammell oc nogett affalden“, saa han kunde ikke, som det ellers var Skik, at Provsten gjorde, selv drage til Hyldingen paa Viborg Ting. Det var ikke saa underligt; thi han var paa dette Tidspunkt altsaa mindst 90 Aar gammel og er vel død kort efter.¹⁹⁾ I hvert Fald nævnes en anden Præst til Gørding-Vejrup i en Liste over Præsterne i Ribe Stift 1619.²⁰⁾ Hr. Grumme

ægtede 1. Gang 20. Oktober 1545 vistnok en Datter af Formanden, Provst, Præst i Gørding Anders Nielsen. Paa dette Giftermaal, der efter Tidens Skik var sandsynligt, tyder ogsaa, at en af Hr. Grummes Sønner hed Anders. 2. Gang giftede han sig 27. Maj 1571 med en *Sidsel*, der døde 22. Juli 1602.²¹⁾

Provst Grumme Povlsen havde i 1. Ægteskab 3 Sønner, hvis Aldersorden er uvis.

Den første af disse var *Anders Grummesen*, født efter 1545. C. 1587 blev han Præst i Ø. Lindet, fra 1591 til sin Død, i Farup. Han blev indsat dér 12. December s. A. efter Befaling af Lensmanden paa Haderslevhus, skønt Lensmanden paa Riberhus for-gæves nedlagde Indsigelse.²²⁾ Han døde 25. April 1601.

Hr. Grummes næste Søn hed *Søren Grummesen* (*Gjørding*) og var ligeledes født efter 1545. Efter at have studeret var han først Præst i Norge, men kom derfra tilbage til Danmark. Da han var en raa, vold-som og forsømmelig Person søgte Faderen at skille sig af med ham ved for Penge at skaffe ham Expek-tance paa et Præstekald. Hr. Søren var nemlig paa

Luthersk Gudstjeneste ca. 1580.

(Samtidigt Maleri paa Fodstykket af Altertavlen i Tinglev Kirke, Sønderjylland.)

Grund af Lejermaal ved Domkapitelsdom anset uværdig til at være Præst, men dog benaadet til at søge Præstekald. Det lykkedes virkelig Faderen at formaa Præsten Niels Pedersen Refsinghoved i Vorbasse til c. 1592 at tage ham til „Medtjener“ samtidig med, at han ægtede dennes Datter. Livet i Vorbasse Præstegaard blev dog snart en ren Forargelse for Sognet. Hr. Niels' eget Rygte var i Forvejen daarligt. Han var offentligt paa Tinge sigtet for at være Hor-karl og for at forsømme Kirketjenesten. 2. December 1572 var der i den Anledning rejst Klage mod ham, som han dog red af. Til Gengæld rejste han igen allerede 1593 Klage mod Hr. Søren over, „at denne forholdt sig meget uskikkeligt og var utilbørligt Levned og Handel Vold oversvoren“. Han ønskede derfor at blive ham kvit og faa en anden Kapellan. Regeringen paalagde da Lensmanden at undersøge Sagen. 1594 indstævnedes de 2 Præster for Domkapitlet paa Grund af den megen Trætte, de havde med hinanden. Dommen afsagdes 4. April s. A. Den lød paa, at Hr. Søren „haver forbrudt sit Kald, efterdi han ikke haver holdet sin Kontrakt og udi saa lang Tid foragtet alle gode Paamindelser og imod Lensmandens og Bispens Forbud prædiket, en lovforvunden (lovligt overbevist) Mand for Bordag (Slagsmaal), Gæld, Gaardfred og Husfred, som fornævnte begge Kapiteldomme formeldte m. v. Disligste, at han haver ladet Præstegaardens Bygninger slemmeligen forfalde og sin Part af Avlen aldeles fordærves og ført et uskikkeligt Levned, siden han kom som præsteviet hjem af Norge og belaa et Kvindfolk, som han avlede Barn med, saavel som siden, at han er benaadet at komme til dette Kald, haver levet med sin Hustru udi idelig Kiv, Slag,

Drukkenskab og Slemmeri. Da efterdi saa Hr. Søren beklager sin store Armod o. s. v., skal den Person, som kommer i Kaldet efter ham, igen give ham 50 Daler.“

Da Hr. Niels havde taget „Pendinge“ af Hr. Søren's Fader, „at han skulde tage hannem til sig og dermed mod Ordinansen solgt sit Kald“, blev ogsaa han afsat fra sit Præstekald, dog at den nye Præst skulde tilstaa ham „for hans Armods og Alderdoms Skyld en livsvarig billig Genant aarlig (Aarpenge).“ Hr. Niels og hans Tyende skulde flytte fra Vorbasse Præstegaard inden 1. Pinsedag (1594).

Om Sagens videre Forløb meddeler et Kongebrev af 5. Maj 1595 til den kendte Lensmand Caspar Markdanner paa Koldinghus, at Hr. Søren Grumsen, forhen Kapellan til Vorbasse og Grenne Sogne, har berettet, at han for nogen Tid siden paa Grund af sin Ulydighed er bleven fængslet af Hr. Caspar og har maattet forpligte sig til, under Livs og Halses Fortabelse, at rømme Herredet (Slaugs) og ikke mere føre Trætte paa sit Kald. Da hans Slægt og Venner imidlertid bo dér i Herredet, har han ansøgt om at maatte have sit Ophold hos dem. Det befaledes derfor Hr. Caspar at lade Hr. Søren bo hos hans Slægt og Venner dér i Herredet, saalænge han opfører sig vel; dog maa han aldeles ikke befatte sig med Kaldet, ej heller „uførme“ eller føre Trætte paa den Person, der er bleven Præst efter ham.

Baade Hr. Søren og Hr. Niels havde imidlertid indanket Dommen for Herredagen (Rigsraadet). Hr. Søren's Hustru, *Marine Nielsdatter* mødte personlig for de høje Rigsraader, men Herredagen stadfæstede Dommen 26. Juli 1595.²³⁾

Trods Herredagens Dom slap Hr. Søren dog for

3. Gang til et Præstembede. Dette fremgaar af et Kongebrev af 26. September 1597, hvorved Lensmanden paa Visborg Slot ved Visby paa Gulland (Gotland), der dengang endnu hørte under Danmark, fik Befaling til at betale Hr. Søren 12 Daler „efter Kongens Tilsagn“. ²⁴⁾ Sagen var, at Hr. Søren, hvad jævnlig skete med uheldige Præster, var blevet forvist til Gulland. Det omtales, at han her først virkede som Hospitalspræst i Visby, indtil han Aar 1600 blev Præst paa den lille Ø Fårø, nordøst for Gulland. Paa dette afsides Sted virkede han som Præst til c. 1616, da en anden Præst nævnes, og Hr. Søren formentlig er død. Aar 1600 anklagede han en anden Præst paa Gulland for Lejermaal med sin Kones Søster. ²⁵⁾

Gift c. 1592 med fornævnte *Marine Nielsdatter*, Vorbassepræstens Datter. —

Provst Grumme Povlsens 3. Søn var *Claus Grummesen*, Præst i Borbjerg-Ryde. Han var efter den gamle Præstetavle i Borbjerg Kirke (opsat 1665) født i Gørding Præstegaard, vel c. 1550. Om hans Liv vides intet, før han i 1590'erne træffes som Amanuensis (Sekretær) hos Ribebispen. Biskop var fra 1595 den kendte Skuespildigter og Forfatter af Dagbogsoptegnelser Peder Jensen Hegelund.

Hegelunds Dagbog melder, at 1. Juli 1596 drog Claus 1. Gang af til Nørherred og igen 29. Juni 1597 for at skrive Kvægtiende, og at han 10. Januar 1598 affærdigedes til Bøvling og Viborg. ²⁶⁾

Man har nu ment, at Claus skulde have været Præst i Bording fra 1593; men dette kan ikke være rigtigt. Hegelunds Dagbog viser, at Claus først blev ordineret 29. Maj 1599, Aaret efter, at han blev kaldet til Borbjerg-Ryde, og han kan altsaa ikke have

været Præst før.²⁷⁾ Desuden nævnes en Anders Jensen som Præst i Bording baade 1584 og 1619. Højest kan der være Tale om, at Claus — maaske som Biskoppens Amanuensis — har oppebaaret Indtægter af Bording Præstekald.

Hermed stemmer ogsaa, at han 1. Maj 1598, da han endnu omtales som Biskoppens Amanuensis, kun kaldes „hæderlig Person“ (ikke Hr. eller Præst). Den Dag overværede Claus nemlig paa nærmeste Hold en uhyggelig Scene, idet Herredsfoged Søren Jensen Bramming i Bispegaarden i Skolegade i Ribe i Drukkenskab med sit Sværd saarede til Døden Biskop Hegelunds Svigerfader (3. Ægteskab), Raadmand i Ribe Anders Sørensen Stage. Claus støttede den saarede og bød hente Badskær. Det var forgæves. Anders døde 4 Dage efter af Saaret.²⁸⁾

Hr. Niels Nielsen i Borbjerg døde samme Aar, 1598, og Claus blev hans Efterfølger i sidste Halvdel af Aaret. Sidste Post paa Ryde Kirkeregnskab 1598 er nemlig en Bevilling paa 10 Rdl. til Hr. Niels' Eftermand Hr. Claus Grummesen til en Riberejse for at faa Biskoppens „Kollats“ i Anledning af hans Valg til Præst i Borbjerg-Ryde.

Kun ganske kort Tid var han Præst i Borbjerg-Ryde. Han maa være død allerede Aar 1600 og ikke 1601, som Præstetavlen i Borbjerg Kirke og Wibergs Præstehistorie har opgivet; thi 28. November 1600 aflagde hans Enke Maren Enevoldsdatter Regnskab for Borbjerg Kirkes Indtægter godt 41 Rdl., og 3. s. M. for Ryde Kirkes Indtægter for sin „salig Mand“,²⁹⁾ Det er utvivlsomt Hustruens store og formaaende Slægt i Borbjerg, Trabjerg-Ætten,³⁰⁾ der omsider har skaffet ham Præstekaldet dér.

Claus Grummesen ægtede, formentlig i Slutningen

af 1570'erne, *Maren Enevoldsdatter*, vel født c. 1560, Datter af Enevold Christensen, Provst, Præst i Borbjerg-Ryde, der tilhørte den nysomtalte Selvejerbondslægt fra Trabjerg, og Karen Povlsdatter. Maren blev — utvivlsomt c. 1601 — 2. Gang gift med Mogens Sørensen Buch, Præst i Borbjerg-Ryde 1601—47 og Provst i Hjerm Herred.

Hr. Claus' tidlige Død har sandsynligvis virket med til, at hans Efterslægt ikke vedblev at være Præster, men gik over til at blive Degne og Skolemestre i næsten 150 Aar, først i Borbjerg, derefter i Haurum (ved Hammel). Denne Linje, der forlod Ribe Amt, er ikke fulgt her; fra den stammer den nulevende Slægt Borberg.

En sen Ætling af denne Linje, der i nogle Aar virkede i Amtet, var *Lauritz Borberg* (1837—1909), kgl. Borgmester og Byfoged i Varde i Aarene 1893—99.³¹⁾

Underafsnit 2.

Borgmester i Ribe Niels Povlsen (Ilsted's) Linje, der tog Navnet Bonnum (1529—30—Begyndelsen af 1700-Tallet).

Herredsfoged Povl Grumsens (S. 177) 2. Søn var Borgmester i Ribe *Niels Povlsen (Ilsted)*; han var født i Ilsted 1529—1530, idet han efter Indskriften paa nedennævnte Ligsten var 76 Aar gammel ved sin Død 28. Marts 1606. Det fremgaar tydeligt af den S. 197 nærmere omtalte Retssag, at han var Broder til Provst Grumme Povlsen i Gørding og Præsten Morten Povlsen (Grum) i Aastrup.

Niels nævnes 1564 som Hus- eller Slotsfoged paa Riberhus. 1570 (?) udnævntes han til Herskabsfoged i Ribe (s: den Embedsmand, som opkrævede Kon-

gens „Sagefald“ — Retsbøder) og vist desuden en Slags Stedfortræder for Lensmanden, overhovedet Tilsynsmand med Byens Retspleje. 1571 blev han

Ligsten over Borgmester Niels Povlsen (Ilsted) (1529/30—1606)
og hans Hustru i St. Catharinæ Kirke i Ribe.

tillige Byfoged. Det var paa Kong Frederiks II's udtrykkelige Bud — formentlig dog efter Lensmandens Indstilling — at disse 2 Embeder mod Sædvane forenedes hos Niels. Uagtet hans Stilling derved maa være blevet ualmindelig god, bevilgede Kongen ham yderligere s. A. $\frac{1}{2}$ Læst Korn og $\frac{1}{2}$ Td. Smør aarlig af Riberhus. 1578 skiltes de 2 Embeder dog igen; men 1590 fik Niels, der i de foregaaende 12 Aar kun havde været Herskabsfoged, dem atter forenet hos sig.

1583 var han — som det fremgaar af Skildringen S. 197 — nær ved at blive slaaet ihjel af sin førnævnte Broder, Hr. Morten, skønt han var ganske sagesløs og næsten ærbødig overfor denne, vistnok yngre Broder. Han slap dog fra det med et længere Sygeleje. Af Sagen fremgaar, at Niels var en fredsæl Mand og god mod Moderen (Stedmoderen?).

1592 blev han Raadmand og 2. August 1602 — dog først efter 3 Valgmøder og som Følge af Valgtryk fra Lensmandens Side — af Borgerne valgt til Borgmester i Ribe. Han fratraadte da som Byfoged, men beholdt Stillingen som Herskabsfoged. Han døde 28. Marts 1606. Ligsten over ham og hans Hustru (med hans Billede i Legemsstørrelse) findes i St. Catharinæ Kirke i Ribe.³²⁾

Niels Povlsen (Ilsted) ægtede 1. Februar 1573 *Marine Jepsdatter Bonnum*, der maa være født c. 1554, idet hun efter Indskriften paa Ligstenen døde 1623 (Dag ikke opgivet), 69 Aar gammel.

Niels havde i hvert Fald en Søn og en Datter.

Sønnen *Jacob Nielsen Bonnum*, født 1574, optog Navnet Bonnum fra Mødreneslægten (en Borgerslægt i Ribe). 18. April 1594 immatrikuleredes han ved „gymnasium illustre“ i Zerbst i Anhalt og erhverve-

de Magistergraden fra Wittenberg. c. 1597 blev han Hjælpepræst, 1600 Præst paa Succession i Darum, ordineret dom. quasimodo geniti (1. Søndag e. Paaske) s. A.; 1619 nævnes han som Provst i Gørding Herred. Han har udgivet forskellige mindre latinske Skrifter. Død 19. Marts 1649.³³⁾

Bonnum ægtede 6. Juli 1600 — der findes et latinsk Bryllupsdigt i den Anledning — *Anna Pedersdatter Hegelund*, født 21. Juni 1582. Hun var Datter af den omtalte Biskop i Ribe, Magister Peder Jensen H., den kendte Forfatter af Skolekomedien „Susanne og Calumnia“ samt interessante Dagbogsoptegnelser³⁴⁾, og dennes 2. Hustru Margrethe Jørgensdatter.

Der kendes 2 Børn af dette Ægteskab, se nedenfor. Borgmester Niels Povlsen Ilsteds Datter hed *Gunder Nielsdatter*. Hun ægtede 14. Juli 1594 paa Ribe Raadhus *Niels Hansen*, der 1586 blev Kapellan i Gram i Sønderjylland, 1592 Præst sammesteds. 1610 var han Provst. Han skal have været særlig dygtig til at udrydde Spøgelser og andet Djævelskab ved Nattetid, hvorfor hans Kone „straffede“ ham; formodentlig mente hun, at han gik paa forbudne Veje.³⁵⁾ Død 16. August 1611. (Niels var Søn af Hans Nielsen, Præst i Mjolden, senere i Gram). 1 Søn kendes af dette Ægteskab.

Broderen, Provst Bonnum havde 2 Børn, en Datter og en Søn.

Datterens Fornavn kendes ikke. Hun skal under en af Svenskekrigene (formentlig Krigen 1657—60) have reddet sin Mand, da fjendtlige Officerer vilde hugge Hovedet af ham, idet hun „insinuerede“ sig saaledes hos dem, at de sparede ham og tog hende med sig; men hun listede sig siden fra dem. Hun var gift med *Hans Sørensen Ravnsøe* — Søn af Præst i V. Ny-

kirke — Faaborg Søren Lambertsen og Eline Hansdatter. Hans blev formentlig 1632 Student fra Sorø (Johannes Severini Ripensis). Han blev Hører i Ribe, 1642 personel Kapellan paa Succession i Darum hos Faderen og 1649 Præst sammesteds. Det berettes, at han forsaa sig groveligt, idet han befandtes i sine hæderlige Præsteklæder ved Ryttergilder, drak dér, slog Degnen og „lod andre Enormiteter se“, hvorfor han fik 50 Dalers Bøde. Død 1670.³⁶⁾

Provst Bonnums Søn hed *Niels Jacobsen Bonnum*. Han er utvivlsomt identisk med den Niels Jacobsen, født i Darum, der 1. September 1638 tog Borgerskab i Ribe. 1657 blev han Herskabsfoged, 1659 Delefoged (en Slags Rettergangsfuldmægtig for Lensmanden), 1665 af Magistraten udnævnt til Skriver (Sekretær) og 12. August 1672 til Byfoged og tillige Pengemester for de kgl. Skatter.³⁷⁾ 1675 forhøjedes hans Løn. Byfogedudnævnelsen kgl. konfirmeredes 13. December 1682 kort før hans Død, der fandt Sted i 1. Halvdel af Oktober 1683, idet hans Efterfølger udnævntes 23. Oktober s. A.³⁸⁾ Niels Jacobsen, der ikke altid ses at være kaldt med Bonnum-Navnet, ejede og beboede 1682 „et Hus uden Jordsmaal, saasom den næst op til Møllen (Ribe „Midtmølle“) er beliggende“. ³⁹⁾ I Skiftet efter ham siges derom nærmere: „Adelshusen, han selv iboede, beliggende paa Møl(le)dammen imellem Jørgen Hansens Gaard, han selv ibor, paa den ene og Midtmøllestrømmen paa den anden Side.“

Af Skiftet ses endvidere, at hans Hustru, der overlevede ham, hed *Johanne Thuesdatter*; hun døde efter 1683.

Skiftet oplyser desuden, at han overlevedes af følgende Børn: de myndige Sønner *Jacob Nielsen* og *Thomas Nielsen*, de umyndige *Peder Nielsen* og

Niels Nielsen — samt Døtrene *Sidsel Nielsdatter* og *Gertrud Nielsdatter*.

Af disse Børn kendes der kun noget til Sønnerne Jacob og Niels Nielsen, der straks nedenfor vil blive omtalt. De 2 andre Sønner Thomas og Peder Nielsen, som maaske ikke har ført Bonnum-Navnet, ses ikke at have taget Borgerskab i Ribe.

Byfoged Niels Jacobsen Bonnums ældste Søn var *Jacob Nielsen Bonnum*, der 1681 blev Student fra Ribe og 20. Juni 1684 kaldedes til Præsten i Sneum-Tjæreborg Søren Olsen Daels Kapellan og Efterfølger; død 13. Marts 1692. Han var 1. Gang trolovet 1686 med Hr. Søren 14-aarige Datter — formentlig af 1. Ægteskab — *Anne Kristine Sørensdatter Dael*, der var født 1672. De viedes 26. September 1688. Hun døde 18. April 1690, 17 Aar 10 Md. gl. efter Fødselen af en Søn, der snart døde. 2. Gang giftede Hr. Jacob sig samme Aar med *Mette Laugesdatter*, Datter af Lauge Pedersen, Præst i Nordby, Fanø, og Else Andersdatter. Hun havde med Bonnum 1 Datter og ægtede 2. Gang Carsten (Casper) Christophersen, Hr. Jacobs Efterfølger i Embedet.

Byfogdens yngste Søn hed *Niels Nielsen Bonnum* og var født i Januar 1669, idet han utvivlsomt er identisk med den Student fra Ribe 1688 og Degn i Grimstrup af dette Navn, som begravedes dér purific. Mariæ (2. Februar) 1718, 49 Aar og 14 Dage gammel. Han er *den sidste kendte mandlige Ætling af Bonnum-Linjen*.

Hustruens Navn kendes ikke.

De havde 4 Børn:

Agnete Marie Nielsdatter Bonnum, døbt 1. November 1697 i Grimstrup, der kan være det „Degnens Barn“, der begravedes smstds 12. Juni 1705.

Sidsel Marie Nielsdatter Bonnum, begravet 16. Søndag e. Trin. (23. September) 1703 i Grimstrup,

Sidsel Marie Nielsdatter Bonnum, døbt omnium sanctorum (1. November) 1704 i Grimstrup (kan ligeledes være det Degnens Barn, der begravedes smstds. 12. Juni 1705), samt

Niels Nielsen Bonnum begravet smstds. 27. Søndag e. Trin. (23. November) 1704 i Grimstrup.

Underafsnit 3.

*Præst i Aastrup-V. Starup Morten Povlsen (Grum's)
Linje, der almindeligvis førte Navnet Grum.
(1530'erne—Slutningen af 1700-Tallet).*

Herredsfoged Povl Grumsens (S. 177) 3. Søn var:

Morten Povlsen (Grum), Præst i Aastrup-V. Starup, født vist i 1530'erne. Det ses tydeligt af den nedenfor nævnte Retssag fra 1583, at han var Broder til Provst Grumme Povlsen i Gørding (S. 181) og daværende Herskabsfoged i Ribe Niels Povlsen (Ilsted) (S. 188). Utvivlsomt var han født i Ilsted og formentlig den yngste af de tre Brødre, maaske af Faderens, Herredsfoged Povl Grumsens, 2. Ægteskab, jfr. Ordene nedenfor: „min Moder“. De fleste af hans Efterkommere tog Slægtsnavnet *Grum* efter det hos Forfædrene jævnlig forekommende Navn „Grumme“. Om han selv har brugt Navnet *Grum*, er tvivlsomt, skønt han kaldes dermed i trykte Kilder.

Præst i Aastrup-V. Starup blev han — at regne efter hans Ægteskab og Børnenes Fødselstid — vistnok senest c. 1569. Nogle Aar efter skænkede han Aastrup Kirke en Sølvalterkalk og Disk, der endnu tilhører Kirken. Kalken bar paa Foden et Krucifix og den latinske Indskrift: „*Martinus Pauli Fieri-*

Aastrup Kirke indvendig. Prædikestolen, fra ca. 1560, fandtes paa Morten Povlsen (Grum's) Tid

fecit 1573" (= Morten Povlsen lod mig lave 1573) samt Ribe Sølvmærke. Endvidere findes i Kirken en Degnestol fra 1584, altsaa ogsaa fra Morten Povlsens Tid.

Desuden blev Annexkirken Starup i hans Tid forsynet med ny Prædikestol 1574 og nye Stole, som har Aarstallet 1585.

Der har saaledes øjensynlig været et vist storslaaet Sving over Hr. Morten, hvilken — som ægte Søn af Renæssancen — har sørget for at udstyre sine Kirker smukt, delvis af egne Midler. I et latinsk Brev fra Slotspræsten paa Malmøhus, den dansk-latinske Præst Bertel Knudsen (Ørn) til Morten Povlsens Søn, Biskop Aastrup i Lund, skildres Hr. Morten

som „en højtbegavet Olding, munter, uden Forstillelse og Falskhed, en Fromhedens Elsker og en glødende og stadig Dyrker af Dyden, en Mand, der var ud over det almindelige“. I en dansk Kilde siges han at have været af et „lystigt Humeur“.⁴⁰⁾ Som det vil

Sølvforgylt Alterkalk, skænket Aastrup Kirke
1573 af Præsten Morten Povlsen (Grum).

ses, var hans Humør dog undertiden vel lystigt, for ikke at sige stridbart, raat og voldsomt, i hvert Fald under Indflydelse af stærke Drikke, og med Dyden og Fromheden var det ligeledes til Tider saa som saa.

Hegelunds Dagbog omtaler, at han i Aarene 1577—78 havde flere Retssager med en Jep Olufsen fra Skads Herred og en Sag for Viborg Landsting 8. April 1578. Værre var følgende:

I Juni 1583 kom Hr. Morten med sin Svend kø-

rende til Ribe, drak sig fuld; raabte op og søgte Klammeri med Broderen Niels, Herskabsfogden, skønt denne prøvede at undgaa ham. Alligevel fik Hr. Morten fat i ham og brølede: „Du handler ikke vel med min Moder, du faa Tusinde Djævl!“ Niels søgte at berolige ham og sagde: „Kære Hr. Morten, det er stor Skam, at vi skal slaas“. Om Moderen sagde Niels desuden, at han gjorde hende mere godt end de to andre (Brødre) tilsammen, idet han lod hende bruge en Arvepart efter Faderen (vel i Gaarden i Ilsted) uden Afgift til ham (Niels).

Saa blev Hr. Morten vred, greb sit Spyd fra Vognen og svang det over Broderens Hoved (alle, selv Præster, gik med Vaaben dengang, og et Spyd var jo desuden godt som Spadserestok). Niels gik da hen til ham, klappede ham paany paa Akslen, og bad ham lade ham i Fred; han vilde ikke slaas med ham. Da slog Hr. Morten til Niels med Spydstagen, fejlede vel første Gang, men ramte ham derpaa i Hovedet, saa han styrtede om.

Der var flere tilstede, da dette foregik, og nogle vilde holde Præsten; men denne fik en lille Kniv frem under sin side Kjole, hvorfor de slap ham. Han slog da paany løs paa Niels, der imedens havde rejst sig, skønt han blødte stærkt. Hr. Morten vedblev at slaas, til Niels faldt om og blev liggende; derpaa kørte Præsten bort.

Broderen maatte dels holde Sengen, dels Stuen et Par Maaneder; thi først 2. August s. A. kunde han møde paa Bytinget.

Dette Overfald af en Præst paa en af de første Embedsmænd i Byen var dog den kgl. Lensmand for meget, og han sørgede for, at der rejstes Sag mod Hr. Morten. Dennes Broder, Provst Grumme i Gørding,

blev indstævnet som Vidne og spurgt, om Hr. Morten ikke nogensinde havde slaaet paa ham med Vrede, siden de blev Præster. Hr. Grumme, der gerne vilde frelse sin Broder, sagde Nej, men tilføjede dog følgende, hvorved hans Nej rigtignok blev til et Ja: „Hr. Morten havde aldrig slaaet ham til Skade, det hans Liv kunde have ondt af“(!). Desuden vedblev han som en god Broder at gøre, hvad han kunde, for at redde Hr. Morten. Han antydede endog, at 3 Skoledisciple, der havde været til Stede ved Overfaldet paa Niels, havde vidnet falsk, men turde dog ikke fastholde denne Paastand.

Tolv Mand gjorde nu deres „Tovsed“ paa, at Hr. Morten og hans Svend for Ugeringen skulde bøde til Sagvolderen, Kongen og Byen. Imidlertid maa Niels have faaet Sagen forligt; thi paa Tingmødet 2. August 1583 gav denne Hr. Morten „kvit og ledig og løs fra Tovseden“ paa egne, Kongens og Byens Vegne. Vilkaaret for denne lempelige Udgang af Hr. Mortens uheldige Bytur fremgaar imidlertid klart af et kgl. Gavebrev af 31. s. M. til Ribe Hospital paa 200 gl. Daler, som Hr. Morten lovede at betale for Overfaldet.

Dette hjalp en god Del Aar; men efter Hegelunds Dagbog var Hr. Morten 8. Juli og 29. Juli 1597 igen under Tiltale af Lensmanden. Sagens Udfald er dog ukendt.⁴¹⁾ Hans Optræden er et typisk Bevis paa Renæssancetidens Vrangsider: Tøjlesløshed, Drik og Raahed i alle Stænder.

Ved Skrivelse af 29. Maj 1594 tilstod Regeringsraadet i Christian IV's Umyndighed Hr. Morten et Mageskifte med et Stykke af Kronens Jord, der stødte op til hans Præstegaard i Aastrup, idet denne var noget snæver og trang. Ved ny Skrivelse af 29.

Januar 1595 tog Regeringen det fuldbragte Mageskifte til Efterretning. Formentlig laa Præstegaarden forinden indeklemt mellem de andre Gaarde i Landsbyen lige nord for Aastrup Bæk, men blev ved denne Lejlighed flyttet lidt sydpaa, henimod dens nuværende Plads.⁴²⁾

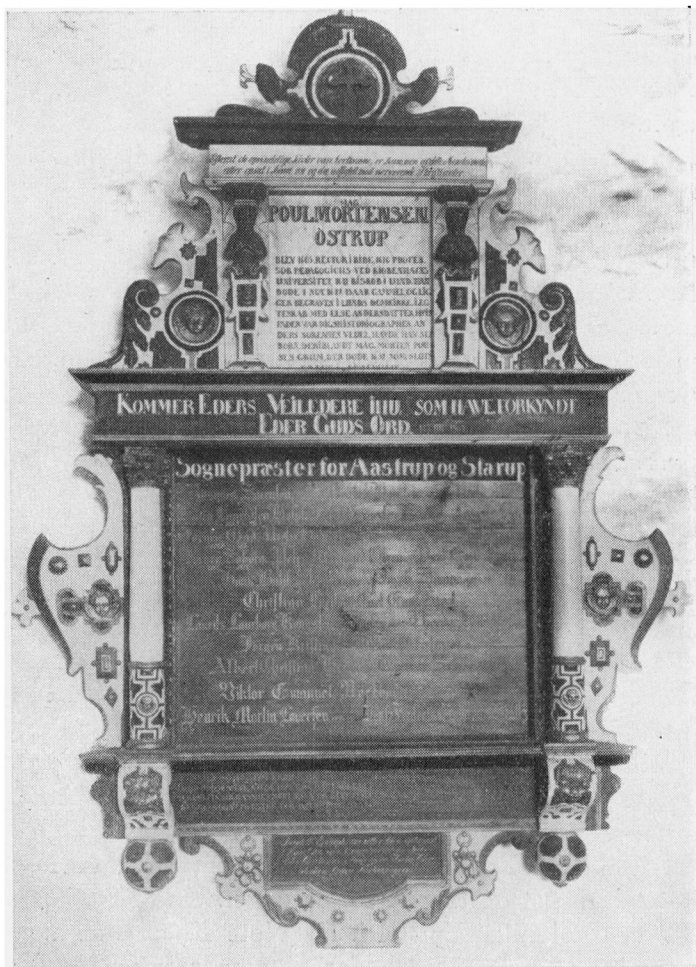
Hr. Morten blev en gammel Mand. O. Nielsen opgiver urigtigt — at han levede 1621; af Epistlerne Nr. XXIV og LXXXI i Aquilonius', i Note 40 omtalte latinske Brevsamling (dateret 25. Januar og 16. Februar 1616) ses imidlertid, at han maa være død i dette Aar og da formentlig kort efter Nytaar 1616.

Hans Søn, Biskop Poul Mortensen Aastrup lod opsætte en Mindetavle i Aastrup Kirke over sin Fader, Moder og nedennævnte Stedfader. Paa Tavlen, der indeholdt en Formaning om ikke at røre de afdødes Grave, var der Billede (vel Maleri) af de 2 Præster og den fælles Hustru. Dette Billede fandtes endnu 1765, men er nu forsvundet. Selve Tavlen blev ved en Istandsættelse af Kirken i Midten af 1800-Tallet nedtaget og lagt op paa Kirkeloftet, men er senere opsat igen, dog saaledes, at Teksten er ændret til en „series pastorum“ (Præsterække).⁴³⁾

Hr. Morten ægtede senest 1569 Formandens Enke *Anne Nielsdatter*, formentlig Datter af Sognets første lutherske Præst Niels Jensen, som havde været katolsk Præst dér før Reformationen.

Af Aquilonius' Epistel VII (Note 40) ses, at hun har overlevet sin Mand, der — som nys omtalt — døde ved Nytaarstid 1616.

Hendes 1. Mand, Præsten Rasmus Sørensen, der maa være død c. 1568, skal være blevet skudt i en Lund, der endnu paavises tæt vest for Aastrup By, af Herremanden paa Gaarden „Vardho“ i Gørding

Rammen til den af Biskop Povl Mortensen Aastrup i Aastrup Kirke opsatte Mindetavle over hans Fader, Præsten Morten Povlsen (Grum) (1530'erne—1616) og Moder Anna Nielsdatter (død efter 1615) samt dennes 1. Mand, Præsten Rasmus Sørensen (død 1568) (nu ændret til en »series pastorum«).

Sogn paa en Jagt, da han havde spottet denne, der var enøjet, fordi han ikke havde bemærket et Stykke Vildt. Hvis dette Mord har fundet Sted, maa Drabsmanden have været Hr. Ove Skram, der ikke længe efter døde ung og ugift. Om alt dette har dog intet nærmere kunnet findes i Kilderne fra Tiden, og Fortællingen er, hvis der ikke har været Tale om et Vaadeskud, formentlig enten et uhjemlet Sagn, eller Ugerningen maa forlægges til en tidligere Tid. Et andet Sagn — maaske en Variant — fortæller ogsaa om en Præst i Gørding, der blev skudt af Vardho-Manden paa Grund af en Ejendomstrætte.⁴⁴⁾

Fra Hr. Rasmus' Tid, c. 1560, findes i Kirken en prægtigt udskaaret Prædikestol.

Præsten Morten Povlsen (Grum's) Børn:

1. *Maren Mortensdatter Grum* maa — at dømme efter nedennævnte Søn Olufs Fødselsaar — formentlig være det ældste af Børnene og vel derfor være født c. 1570. Hun nævnes ikke i Ligtalen af 1631 over Broderen Peder (S. 204), hvor hendes Søn, Magister Oluf Wind, derimod omtales. Hun maa altsaa være død før 1631.

Hun ægtede *Jens Olsen Wind*, der først var Hører i Roskilde og 1582 blev Præst i Hyllinge-Lyndby, Sjælland; 1598 var han Præst og døde 1602.

2 Sønner kendes, deraf den ene Oluf Jensen Wind (1590—1646) den fra Grundtvigs „Roskilde Rim“ kendte „Mester Ole Vind“ — der saa djærvt revsede Hofmændenes Unoder, og derfor af Christian IV blev udnævnt til kgl. Konfessionarius og øverste Hofpræst.

2. *Peder Mortensen Grum*, Laugmand (Lovmand = Ene-Landsdommer) i Trondhjem og Jæmteland,⁴⁵⁾ var ifølge nedennævnte Ligtale født i Aastrup 22.

Februar 1572 som Søn af Hr. Morten og Anne Nielsdatter. Han blev som Barn sat i Latinskole (vel i Ribe), men „hans Ingenium oc Nemme vilde ikke falde dertil“. Derfor overflyttedes han til „den danske Skole“ for at lære at skrive og regne og vedblev dermed til sit 15. Aar, altsaa 1587. Han kom derefter i Tjeneste som Dreng og Haandskriver hos Adelsmanden Jacob Trolle til Sonnerup paa Sjælland, som da var „Kancellijunker“ i Kgl. Majestæts Kancelli; 1592 fulgte han som Skriver med Hr. Jacob, der imens var blevet Lensmand paa Frederiksborg, og virkede som Ridefoged i Lenet i 3 Aar. Da Hr. Jacob fik Trondhjems Len, overdrog han Grum at lede Lenets Skrivestue paa Kongsgaarden i Trondhjem til sin Død 1601. Grum opkrævede nu de resterende Skatterestancer og gjorde Enken og Arvingernes Regnskab (indtil 1603), hvorfor han rejste til Danmark. Paa Christian IV's Broder, Hertug Ulriks, Lovord blev han — efter paany at være draget til Trondhjem — af den nye Lensmand paa Trondhjemsgaard, Steen Bille, udnævnt til Foged i Jämteland, der som bekendt indtil Brömsebrofreden 1645 hørte til Norge.

I Jämteland var Grum i 8 Aar, til Kalmarkrigen brød ud 1611, og Svenskerne indtog Provinsen. Da begav han sig til Trondhjem og blev af Lensmanden under Krigen brugt som Sendeбуд til Kongens Kansler Christian Friis i København. Han udsendte dog Folk til Sverige med „Patenter“ — vel Propagandaskrifter — under Krigen. „Saa menige Almue (i Jämteland) giffue hannem saa vel som endnu et synderlig got Loff“, fik han — efter nedennævnte Ligprædiken — som Vidnesbyrd om sin Virksomhed i denne af-sides norske Landsende.

1612 udnævnte Hr. Steen ham til Foged i Fosen Len (Halvøen mellem Trondhjemsfjord og Nordhavet). Han havde denne Stilling til 1619, da den nye Lensmand Claus Daa overdrog ham Fogderiet over Nordmøre Len. Det viste sig — som der nedenfor vil blive gjort Rede for — at Grum i denne Stilling havde skaffet sig — som saa mange andre havde gjort i denne indflydelsesrige norske Fogedstilling (bl. a. oppebar Fogderne Skatter og Afgifter til Kronen) — ulovlige Indtægter ved at paalægge Bønderne ulovhjemlede Byrder.

Efter Tilsagn i Kongebrev af 22. Februar 1623 udnævntes Grum nu til Laugmand i Trondhjem og Jæmteland; den endelige Bestalling udfærdigedes 2. Maj 1625.⁴⁶⁾ Denne vigtige Stilling indehavde han til sin Død 30. April 1631 i Trondhjem.

Ved Kongebrev af 13. Januar 1624 fik han sammen med en dansk Adelsmand Ordre til at forhøre om Regnskabet vedrørende Galejer, som den nye Lensmand Tage Andersen Thott — forresten Digteren, Trondhjems-Bispen Anders Arreboes hensynsløse og trættekære Avindsmand — havde ladet bygge;⁴⁷⁾ men Lensmanden fik Oprejsning. 9. Februar 1627 udgik nemlig Kongebrev til Norges Statholder om at indstævne og dømme i en „Irring og Trætte“ mellem Lensmanden og Grum. Denne Sag drejede sig om Tilbagebetaling af Afgifter m. v., som Grum under sin Fogedtid i Nordmøre ulovligt havde opkrævet hos Bønderne.⁴⁸⁾ 4. Januar 1632 — efter Grums Død — udgik nyt Kongebrev om at arrestere dennes Gods i Anledning af Striden med Tage Thott om de Afgifter, denne formente „Almuen sammesteds haver afskattet;“⁴⁹⁾ der var nemlig netop i denne Tid nedsat en Kommission for at undersøge Fogdernes ulovlige

Optræden overfor de norske Bønder, og efter at Sagen havde været forelagt Herredagen, udgik 14. Marts 1633 skrappe Kongebreve til Lensmændene i Norge om at udvirke, at Bønderne fik det for meget udredede igen og fremtidig behandledes efter Norges Lov. Flere Fogder afsattes.⁵⁰⁾

Grum var imidlertid død; men det siges udtrykkeligt, at der har været Aarsag til Klagerne imod ham og hans Efterfølger, der afsattes. Fogderne var fundet skyldige i grove Forseelser.

Sagen ordnedes for Grums Vedkommende ved, at Kongen ved Brev af 16. Juli 1633 ophævede Arresten paa Godset mod, at Enken samt Mester Niels Mortensen, (Grums Broder, Præst i Anst-Gjesten, og alt-saa hans Arving), af deres fælles Bo til Kongen udredede 200 Rdl. in specie og til Hr. Tage Thott 500 Rigsdaler for, hvad denne havde tilbagegivet Bønderne som ulovligt oppebaaren Skat m. v.⁵¹⁾

Peder Grum var saaledes ikke nogen ren Engel. Regeringen i København søgte saa godt som muligt at værne de norske Bønder mod Overgreb, skønt Kontrollen med Embedsmændene i det fjerne, vidtstrakte Land var yderst vanskelig med Datidens Samfærdselsmidler.

Ved Grums Ligfærd i Trondhjems Frue Kirke 3. Maj 1631 holdt Trondhjemsbispens Peder Jensen Schielderup Ligprædikenen over ham. Den blev s. A. trykt i København under Titlen „En Christen Aandelig Ridders Kamp og Strid her paa Jorden oc god Besolding i Himmerig“.⁵²⁾ Til Ligtalen er føjet en indgaaende „Leffnits Fortegnelse“, der delvis er Kilden til foranstaaende Livsskildring.

Grum skildres naturligvis her kun fra de gode Sider, som en flittig og ærlig Embedsmand, der med

Venlighed forstod at omgaas Almuen; han siges at have været en god kristen, godgørende mod Latin-skolens Lærere og Disciple, af hvilke sidste han hver Dag i Ugen lod en eller flere spise ved sit Bord. Sin Kirke, Vor Frue Kirke i Trondhjem, hvor han blev jordet, skænkede han et Orgel, som han havde ladet lave i Holland, samt til denne Kirke og St. Jørgens Kirke hver 1 „Spand“ Jordegods (godt 2 Td. Htk.) med „Bygsel“ (Landgilde). Biskoppen, der synes at have været Grums gode Ven, fortæller, at denne var meget taalmodig i sin sidste lange Sygdom og altid trøstede sig med Jobs Ord, „at dersom hand nu udi mange Aar/ haffde annammet det gode af Herren/ hvi skulde han icke den korte Tid, som endnu stod tilbage/ ocsaa bære Korsit taalmodig“.

Grum ægtede 1618 *Kirstine Nielsdatter*, der længe overlevede ham og først døde efter 1660. Hun var Datter af Borgmester i Trondhjem Niels Skriver.

Af et Kongebrev af 21. Marts 1618 ses, at hun havde været gift før og var lovlig skilt, at Grum siden havde „besovet“ hende, men at de nu fik Tilladelse til at gifte sig.⁵³⁾ Hun blev en velhavende Enke; thi Grum havde — trods alt — samlet sig en god Formue i Sølv og Jordegods. I de kommende 30 Aar nævnes hendes Ejendomsforretninger med Kronen flere Gange, og ved Kongebrev af 8. April 1651 tilsagdes der hende Godtgørelse, fordi hun i den tidligere Krigstid havde forstrakt Kronen med 60 Lod Sølv.⁵⁴⁾

Ligtalen nævner ingen Børn, saa det maa formodes, at Ægteskabet var barnløst. Herpaa tyder ogsaa før omtalte Bodeling mellem Hustruen og Grums Broder Niels.

3. *Anders Mortensen Grum* er formentlig den

Andreas Martini, der var Kommunitetsalumne 1592—93⁵⁵) og vel derfor maa formodes født 1573—74. Han maa være død 1612—13, idet der findes et deltagende latinsk Digt af Marts 1613 til Biskop Aastrup i Anledning af dennes højtelskede Broder Anders Mortensen Grums Bortgang.⁵⁶) Anders ses ikke befordret til Præstembede.

4. *Kirstine Mortensdatter (Grum)*, formentlig født c. 1574, i hvert Fald — naar henses til Tiden for hendes Giftermaal — ældre end Broderen Povl, Biskoppen, der var født 1576. Hun nævnes ikke i Ligtalen af 1631 over Broderen Peder og er derfor formentlig død før dette Aar.

Hun ægtede 14. November 1591 *Peder Sorensen Buch*, ordineret 6. Juni s. A. til Kapellan i Vejen-Læborg, senere Præst dér; død 1628 „ældgammel“ (formentlig Søn af Præst i Ølgod Søren Jensen B.).

5. *Povl Mortensen Aastrup (Ostrup)* fødtes 1576. Han tog Navn efter Fødebyen Aastrup og blev Student fra Ribe. Aastrup foretog siden — vistnok som Hovmester for unge adelige, Anders Steensen Bille og formentlig Peder Marsvin — lange Rejser i Udlandet. Aastrups Gravskrift i Lunds Domkirke omtalte saaledes, at han havde færdedes i Tyskland, Nederlandene, England, Skotland, Frankrig, Italien (til Rom), Østrig, Ungarn og Polen. Gangen i disse Rejser kan ikke i Enkeltheder paavises; Hegelunds Dagbog melder dog, at han 7. November 1598 med Bille rejste til Tyskland og det vides, at han immatrikuleredes 1598 ved Universitetet i Heidelberg, 1600 i Basel, 1601 i Orléans og 1603 i Padova og Siena.

Aastrup tog i December 1604 Magistergraden i København og blev 1605 Rektor ved Ribe Domscole, hvor han ivrede for Reformer, navnlig ved Indførelse

af maanedlige Eksaminer og Flidspræmier. Han udnævntes 1610 til Professor i Pædagogik ved Universitetet, men allerede i April 1611 til Biskop i Lund. De første Aar i hans Bispetid blev urolige, idet Kalmarkrigen 1611—13 delvis førtes i hans Stift, de skaanske Landsdele.

I hans Bispegaard i Lund, „Lundegaard“, viedes i August 1615 Kong Christian IV hemmeligt til sin 2. Hustru, den unge Adelsdame Kirstine Munk, der kun lidet fortjente denne Ophøjelse.

I den danske Kirke var Forholdene paa den Tid vanskelige, idet Melanchthons, mod Calvinismen hældende Retning maatte vige for den strengt lutherske „Rettroenhed“. Skønt Aastrup selv synes at have staaet førstnævnte Retning nær, maatte han være med til at dømme flere Præster og en Biskop fra Kaldet, fordi de hældede til det „kryptokalvinistiske“ Kæteri. 1615 maatte han endog indvie Dr. Hans Resen, „Rettroenhedens Helt“ til Sjællands Biskop, altsaa den danske Kirkes Primas, og det var derfor efter nogles Mening kun et Tidsspørgsmaal, naar Resen ogsaa vilde gøre det af med ham.

Som Biskop viste Aastrup — hvad bl. a. fremgaar af hans i Rigsarkivet bevarede, nys udgivne Visitatsbog — megen Nidkærhed for Tugt og Sædelighed i sit Stift. Han rejste — trods Datidens usle Veje — paa Visitats i alle Aarets Maaneder. Slette Præster havde i ham en stræng Dommer. Han afsatte ikke saa faa for uskikkelig Levned. Med Latinskolerne førte han omhyggeligt Tilsyn og tog sig med Iver af Almueundervisningen, straffede forsømmelige Degne, talte Forældrene alvorligt til paa Visitatserne og foreholdt dem, hvad de skyldte deres Børn. Visitatsbogen lader forstaa, at han — ved Siden af at være en

myndig, alvorlig og nidkær Biskop — vistnok var en noget sammensat Natur, der yndede at udtrykke sig sarkastisk. Derfor blev han ikke populær hos alle. Uviljen kom frem efter hans Død i Form af en fingeret latinsk Gravskrift — eller rettere et Skandskrift. Det siges her, at der under ham blev afsat flere Præster end under alle hans Formænd tilsammen; men det fik et hvast Gensvar fra en ukendt Haand.

Aastrup har kun udgivet 3 danske Ligprædikener, der strutter af Citater fra klassiske og nyere Forfattere, og som i det hele er typiske Udtryk for Tidens melanchthonsk farvede Fromhed.

Under en Pest i Efteraaret 1619 havde han den store Sorg at miste 2 haabefulde unge Sønner; selv bortreves han af Sygdommen 4. November s. A. i Lund. Hans Gravsten i Lunds Domkirke er forsvundet og noget Billede af ham findes ikke.⁵⁷⁾

Aastrup ægtede 13. Oktober 1605 i Ribe *Else (Sidsel) Andersdatter Vedel*, født 6. August 1586, død efter 28. April 1621, kaldes i den S. 211 nævnte Sørgetale over Sønnen Morten „en streng og alvorlig Kvinde“. (Hendes Forældre var Anders Sørensen Vedel, den berømte kgl. Historiograf, og dennes 2. Hustru Mette Hansdatter, som var Datter af Biskop i Ribe Hans Laugesen og Dorte Hansdatter Tausen, hvilken sidste igen var Datter af Danmarks Reformator, Bisp i Ribe Hans Tausen og 2. Hustru Anne Andersdatter.)

Biskop Aastrup havde 6 Børn, hvoraf 2 Sønner og 1 Datter overlevede ham, se S. 209.

6. *Niels Mortensen (Grum)*, vist det yngste af Børnene og født c. 1578, kaldes som Kommunitetsalumne 1597 Nicolaus Martini Ostropius. Han blev 20. Juli 1606 kaldet og 3. August s. A. ordineret til

Præst i Anst-Gjesten. 1608 var han dog kun „Med-tjener“ hos den kendte Forfatter, Sognepræst Jonas Jensen Kolding.⁵⁸⁾ Han blev dennes Svigersøn og Efterfølger og boede i Gamst Præstegaard. Kaldes undertiden i Dokumenter „Mester“ (Magister). I Svenskekrigen 1643—45 brændte Fjenderne hans Præstegaard, hvorved ogsaa Øxne- og Hestestaldene, hans Korn og Sengklæder gik op i Luer. 1646 ødelagde desuden strængt Vejrlig med Hagl og Storm hans Korn. Han ansøgte da 1. April 1647 om Hjælp, hvilket anbefaledes af Lensmanden. Ved kgl Bevil-ling af 6. August s. A. tilstodes det ham at oppebære 2 Rdl. af sine Kirker.⁵⁹⁾ Han døde 1653, idet hans Eftermand ordineredes 3. November s. A.

Han ægtede 14. September 1606 *Kirstine Jensdatter*, Datter af Forgængerens og var vist — i sin ældre Alder gift igen. (se S. 217). Han havde vistnok 3 Sønner (se S. 215 ff.).

7. *Karen Mortensdatter (Grum)* ægtede efter Hæg-
lund's Dagbog 14. Juni 1599 *Christen Madsen*, der
næppe var Præst.

Præsten Morten Povlsen (Grum)s (se S. 194)

Børnebørn og senere Efterslægt.

A. Biskop Povel Mortensen Aastrups Efterkommere.

Foruden Biskoppens 2 haabefulde Sønner, der døde af Pest i Efteraaret 1619, gik ogsaa en 3. lille Søn *Jens (Janus) Povlsen Grum* bort fra ham c. 1612.⁶⁰⁾ Biskoppen overlevedes derimod af en Datter og 2 Sønner. Datteren hed *Anne Povlsdatter Grum* og levede endnu 1665, da hun som Enke havde en Retssag med Herremanden Jørgen Kruse til Hjermitzlevgaard i Vendsyssel om 800 Speciedalere, som hun havde laant ham.⁶¹⁾ Hun ægtede 17. November 1644 *Frands*

Nielsen Rosenberg, Biskop i Viborg, der var født 8. Januar 1593 i Aalborg og døde 10. November 1658 i Viborg, som^o det meldes af Sorg over Landets Ulykker i Karl Gustavs Krig. Han var Søn af Niels Hansen R., Bartskeer i Aalborg og Karen Thøgersdatter. Biskoppen havde før været gift med Anne Hansdatter, hvis Fader Hans Ottesen var Kannik i Lund.

Af 2. Ægteskab var der 1 Søn og vist 3 Døtre.

Biskop Aastrups ældste Søn *Morten Povlsen Grum* var født 1615 i Lund. — Han viste tidlig sine store Evner og blev Student 1634 fra Lund. Han studerede østerlandske Sprog og rejste udenlands gennem Polen, Holland (immatr. i Leyden 1639 og Utrecht 1646), Belgien, Frankrig (immatr. i Orléans 1642) og England. Navnlig opholdt han sig flere Aar i Leyden og blev „grundig lærd i Mathesi, Philosophi, in antiquitate sacra et profana, endog i Medicin“. Efter sin Hjemkomst levede han, der ikke var ærgerrig, længe ubemærket i København, optaget af arabiske Sprogstudier, indtil hans Venner nødte ham til at tage Magistergraden 2. og 10. Maj 1651. Han fik dog intet udgivet i Trykken, men efterlod sig i Haandskrift en Række Ordbogs-Afhandlinger om Arabisk. Den lærde Konge, Frederik III, der var blevet gjort opmærksom paa den kundskabsrige Særling, søgte at drage ham frem og udnævnte ham samme Aar til Slotspræst; men han døde allerede 7. August 1652 i København.

Grum skildres som venlig overfor sine jævnbyrdige, jævn i sit Væsen overfor de ringere stillede og gavmild overfor de fattige.

Kort før sin Død, der fulgte efter kun nogle Dages Sygdom, sendte han Bud efter sine paarørende og sagde til dem: „Se Venner, jeg dør modigt — som en

kristen Præst skal.“ Han takkede sin Svigermoder og omfavnede sin Hustru, der just ventede deres første Barn, idet han sagde: „Farvel, min Længsel, mit Lys . . . mit sidste Farvell“

Grum blev jordet i Frue Kirke; hans forsvundne latinske Gravskrift kendes. Der findes et latinsk Universitetsprogram med Sørgetalen over ham, holdt af Universitetets Rektor, Professor Jacob Fincke.⁶²⁾

Grum var 1651 blevet gift med *Søster Hansdatter Brochmann*, født 1629, død 7. Marts 1693, Datter af Professor Hans Rasmussen B. (Broder til Sjællands navnkundige Biskop Jesper Rasmussen B.) og Drude Fincke, Datter af Professor Thomas F. (Grums Enke ægtede Michel Henriksen Tisdorph, hans Efterfølger som Slotspræst) .

I Sørgetalen omtales, at Hustruen var frugtsommelig med Grum. Barnet menes at have været en Søn af Navnet *Morten Mortensen Grum*, men om ham vides intet.⁶³⁾

Biskop Aastrups yngste Søn hed *Hans Povlsen Grum*, og var formentlig født 1616—19. Han blev Student 1640 fra Lund, 17. Maj 1642 Baccalaureus, derpaa Kapellan ved Viborg Domkirke. Han blev endelig 12. November 1648 Præst i Vilsted-Vindblæs (ved Løgstør). Allerede i 1649 var han i Tvist med Præsten i Hjardemaal om en Værgemaalssag. 1652 blev Hr. Hans og hans Hustru overfaldet med onde Ord i Præstegaarden af en Bonde, der paastod, at Hr. Hans havde slaaet ham og hans Kone med Kaarde og ikke vilde tælle hans Tiendekorn. 1655 var han i Strid med Degnen i Løgsted om Tiende. 1663 optraadte han paa Søsteren, Enkebispinde Anna, salig Biskop Frands Rosenbergs Vegne i Retssagen mod Herremanden Jørgen Kruse til Hjermitslevgaard om

det af hende ydede Laan (S. 209). Han synes saaledes at have arvet Farfaderens voldsomme Sind. Han blev dog Provst og døde 1679.⁶⁴⁾

Grum ægtede før 1. August 1649 *Anne Nielsdatter Rosenberg*, født c. 1612, idet hun begravedes 27. Maj 1698 i Vilsted, 86 Aar gammel, Søster til Biskoppen (S. 209). Hun havde før været gift med Formanden i Kaldet, Jens Olufsen.

Provst H. P. Grum havde 3 Sønner:

Om en af disse vides intet.

En anden, *Sueder Hansen Grum*, blev 1673 Student fra Aalborg og døde formentlig ung, ubefordret og ugift. Ældst var *Povl Hansen Grum*, født 1650, 1669 Student Viborg, 23. Juni 1675 cand theol. (non). Han blev 3. Januar 1679 Præst i Kornum-Løgsted (Løgstør), ordineredes 24. August 1681 og døde 1. Juli 1697. Ifølge det gejstlige Skifte efter ham havde han opbygget Kornum Præstegaard med 4 store Længer og Fæhus „velbygd og med stor Bekostning“ (værdsat til 443 Sletdaler). Han efterlod sig 900 Daler. Han var gift med *Maren Jensdatter Schytte*, Datter af Formanden Jens Olsen Schytte. Hun skal være død c. 1743.⁶⁵⁾

De havde 5 Børn.

1. *Anne Povlsdatter Grum*, født c. 1683, idet hun i Skiftet efter Faderen 1697 opgives at være 14 Aar. Hun begravedes 27. Maj 1768 i København (Frue Ligbog) fra Gæstgivergaarden „3 Hjorter“ i Vester-gade, hvor hun efter Mandens Død, i hvert Fald fra 1762, boede hos sin Datter Bolette Sophie Amalie Arnkiel, der var gift med Tjener, senere „Herbergerer“ og Ejer af nævnte Gæstgivergaard Johannes Mehler Flechtner, Broder til den S. 215 nævnte K. C. Flechtner. Ligbogen siger urigtigt, at hun var 92 Aar.

Hun ægtede 1709 *Hans Jessen Arnkiel*, der angives at have ejet Børnsted(?) i Jylland, og derefter at have været Forvalter paa Mariager Kloster, og siden Skoleholder.⁶⁶⁾ I Frue Ligbogs Tilførsel om Enkens Begravelse kaldes han „Hans Jessen, Købmand“. I hvert Fald døde han som kgl. Skoleholder (ved Frederik IV's Rytterskole) i Gjern i Jylland og begravdes der purif. Mariæ (2. Februar) 1753, 91 Aar gl. Han maa altsaa være født 1661—62, hvis Kirkebogstilførslen er rigtig. De havde — som nys omtalt — en Datter.

2. *Morten Povlsen Grum* var født 1685, idet han i Skiftet efter Faderen 1697 opgives at være 12 Aar og ved Immatrikulationen 20. Juli 1702 16 Aar. Han blev Student 1702 fra Aalborg, skal have været „Pestpræst“, (d. v. s. Præst under Pesten i København 1710) og være død 1711.⁶⁷⁾

3. *Sueder Povlsen Grum* døbt 9. Januar 1690 i Kornum, blev 1712 Student i Aalborg, opgives at være død ung, vist allerede som Student.⁶⁸⁾

4. *Hans Povlsen (Grum)* døbt 1. Oktober 1694 i Kornum, opgives at være flyttet til København, og at have haft en Datter, der blev gift med Knud Flechtner.⁶⁹⁾ En H. P. Grum ses ikke at have taget Borgerskab eller ved Vielse betalt Copulationsafgift i København, nævnes heller ikke i Skattemandtallene 1743 og 62; men han er utvivlsomt identisk med den „Kældermand“ — Kælderhøker og Skænkevært — Hans Poulsen, der 15. Marts 1762 var Fadder ved Melhandler Knud Christian Flechtners og Ellen Marie Hansdatters Søns Daab (Frue). Herpaa tyder det ogsaa, at de andre Faddere tilhørte det mere velhavende Borgerskab eller Flechtner-Slægten. Hvis Kældermanden ikke havde været nær Slægting og —

efter alt at dømme — Barselkonens Fader, var han, der indtog en i Datiden saa lidet agtet Stilling, næppe blevet indbudt til Fadder. Hans Poulsen kalder sig selv „Kældermand“ i Skattemandtallet 1743. Han boede dā Gl. Torv (Matr.) Nr. 119 og havde i Huset 2 Pigebørn „nemlig den ene er min Datter, den anden er et fattig Barn uden Løn gl. 14 Aar“. I Skattemandtallet 1762, da han boede Gl. Torv (Matr.) Nr. 142, kalder han sig „Enche Mand, holder en Pige Malene Kjerulf (vist Datter af en tidligere Parykmager i Aalborg) 22 Aar gammel.“

Hans Povlsen begravedes 6. Oktober 1772 i København (Frue), og den opgivne Alder, 78 Aar, passer altsaa fuldstændig til, at han er den 1694 fødte Hans Povlsen (Grum). Det er ikke gaaet Præstesønnen saa godt i Hovedstaden, og dette er vel Grunden til, at han — Sønnesønssøn af Biskop Aastrup og *Grumlinjens sidste mandlige Skud* — har bortkastet Grum-Navnet.

Han ægtede, formentlig før 1728, en Kvinde, hvis Navn ikke kendes, men som efter foranstaaende maa være død før 1762. De havde en Datter *Ellen Marie Hansdatter (Grum)*, der ikke kaldes med Grumnavnet; hun maa være født 1728—29, idet hun i Folketællingen 1. Juli 1787 opgives at være 58 Aar. Det vides ikke, naar hun, den *sidste kvindelige Ætling af Grumlinjen*, døde; men 1801 ejede en anden Slægt Huset.

Hun var 2 Gange gift. 1. Gang med *Rasmus Andersen Gaard*, født 1718 paa Falster, der 9. Maj 1742 tog Borgerskab i København som „Melmand“ (Melhandler). Han ejede Gammeltorv (Matr.) Nr. 3 (Gade Nr. 12) og boede dér. Begravedes 11. Januar 1759 i København (Frue). Ægteskabet var barnløst.

2. Gang ægtede hun 30. Juli 1760 i København (Frue) *Knud Christian Flechtner*, Broder til den førnævnte J. M. Flechtner, der var hjemmedøbt 6. April 1728 i V. Hornum, Himmerland; kaldes „Tjener“ ved Ægteskabets Indgaaelse, men tog 4. Maj 1761 Borgerskab i København som Mel- samt The- og Porcelænshandler og erhvervede ved sit Ægteskab Ejendommen paa Gammeltorv, hvor han boede. Han begravedes 8. Januar 1786 i København (Frue). (Forældrene var Knud Ludvig v. Stolz F., Præst til V. Hornum-Flejsborg-Hylleborg og 1. Hustru Karen Hansdatter Lund).

Ellen Marie Hansdatter havde i 2. Ægteskab 1 Søn.

5. *Povl Povlsen Grum*, døbt 10. Marts 1698 i Kornum, Latinskolediscipel i Aalborg. „Hensat“ 28. Juni 1714 i Kornum.

B. Præsten Niels Mortensen Grums Efterslægt
(se S. 208). Af 1. Ægteskab.

1. *Jens Nielsen Grum* blev 1633 Student fra Ribe, kaldedes 16. Februar 1654 til Viborg Hospitalskirke og 1657 til residerende Kapellan ved Domkirken. Han døde 15. Maj 1672 i Viborg. Var gift med *Karen Andersdatter Winther*, død 7. Juli 1691 i Viborg. Ægteskabet var barnløst.

2. *Povl Nielsen Grum* var født 1617 og blev Student fra Slagelse. Senere rejste han i Udlandet og immatrikuleredes, 26 Aar gl., 5. Marts 1644 i Leyden.⁷⁰⁾ Naar han her kaldes „Paulus Grom Schandinavia Danus“, beror dette muligvis paa en Forveksling med Fætteren Morten Povlsen G. (S. 210), der var Søn af Bispem i Lund og velkendt i Leyden. I hvert Fald findes det ikke, at Povl Nielsen Grum har haft Forbindelse med Skaane (Schandinavia). Han blev Præst i

Ikast (ved Herning), men dette kan naturligvis ikke allerede være sket 1627, som Wibergs Præstehistorie angiver. Død formentlig 1668, idet Sønnen blev Præst i Ikast efter ham 5. Februar 1669.

Denne Søn, hvis Moder, Hr. Povls Hustru, ikke kendes, hed *Jørgen Povlsen Grum*, blev 1667 Student fra Viborg, og som nævnt Præst i Ikast efter Faderen. Han døde 1695. Han var viet 2 Gange med kgl. Bevilling af 1671 og 73; hans sidste Hustru var *Magdene Olufsdatter Wroue*, Datter af Oluf Knudsen, Præst i Vroue-Resen, og Olivia Nielsdatter. Af disse Ægteskaber kendes ingen Børn.

3. *Povl Nielsen Grum*. Der har formentlig været en Søn til af Navnet Povl, maaske opkaldt efter den afdøde Farbroder, Biskoppen i Lund. 1. April 1634 fik Sorø Akademis Hofmester nemlig Kongebrev om at optage Pofvel Nielsen i Sorø Skole. Det siges her udtrykkeligt, at han var Søn af M. Niels, Sognepræst i Gamst Sogn (S. 208). Universitetsmatriklen har dog kun den 1633 fra Slagelse deponerede Student af dette Navn, og det maa vel være ham, der blev Præst i Ikast. Man kan ikke tænke sig, at det er den samme, der Aaret efter fik Tilladelse til at gaa i Skole i Sorø, naar han alt var Student.

Den paagældende synes død ubefordret; thi 12. Januar 1677 skrev Biskop Jens Bircherod i Odense i sin Dagbog: „I St. Knuds Kirke hørde jeg hodie (idag) en gammel mig tilforn ubekjendt Studiosum, navnlig Povl Grum. En større og grovere Røst af nogen Prædikant har jeg aldrig før hørt, og saa at han med Billighed til sit cognonem (Tilnavn) kunde svare og Børn letteligen lade sig af hans Prædiken kyse“(!).⁷² Død efter 12. Januar 1677.

4. *Anne Nielsdatter*, gift med *Jens Christensen*

Gjødstrup. Denne, der 1621 blev Student fra Roskilde, var Præst i Hee ved Ringkøbing. Han blev 14. Juli 1653 Provst og døde i Juni 1666. Han var sikkert Søn af Præsten Christen Nielsen til Snejbjerg-Tjørring ved Herning, der boede i Gjødstrup Præstegaard i Snejbjerg. Denne havde 22 Børn, hvoraf alle, der levede — bortset fra en Datter — skal være havnet i Præstestand.⁷³⁾

Dette er dog næppe rigtigt.

Af 2. Ægteskab.

5. *Søren Nielsen Gamst* blev Student 1660 fra Ribe og 21. August 1669 Præst i Verst-Bække (ved Kolding). Han angives i Wibergs Præstehistorie at være Søn af Niels Mortensen (Grum). Gamst førte ganske vist ikke Grum-Navnet, men det gjorde Hr. Niels Mortensen (Grum) heller ikke fast. Paa Afstamning fra denne tyder Gamsts Fadernavn og hans Tilnavn, der er taget efter Landsbyen Gamst (i Anst Sogn), hvor Hr. Niels' Præstegaard laa (S. 209). Da S. N. Gamst imidlertid — efter Studenteraaret at dømme — vel tidligst kan være født ca. 1640, maa han altsaa have været meget yngre end N. M. (Grum)s andre Børn. Dette kan kun forklares ved, at Hr. Niels i ældre Alder (c. 60 Aar) har giftet sig igen og i det ny Ægteskab faaet denne Søn.

Hr. Søren havde mange Sorger paa sine gamle Dage, ikke helt uden egen Skyld. 7. Juni 1687 begik hans Kapellan Anders Mikkelsen Hoe i Tungsind Selvmord med en Kniv. Hr. Søren fik da en anden Medhjælper, Studiosus Elias Samuelsen Biener, der ved kgl. Resolution af 11. Oktober s. A. „formedelst Hr. Søren's store Svaghed“ beskikkedes til dennes Kapellan med Successionsret. Imidlertid ymtes der

om, at dette Forhold ikke var gaaet rigtigt for sig, og Ribebispen havde allerede forinden indledet en Undersøgelse.

Under denne fremkom følgende, af en Præst og 2 teologiske Studenter udgivne Tingsvidne, der afslører en af de mest barokke Scener, hvori Datidens danske Kirkemænd har taget Del:

Tingsvidne.

Kiendis Vi underskreffne, at vi dagen, som var d. 16. September (16)87 om afftnen hafver hørt her udj Hersleb Præstegaard af Hæderlig Hr. Jens Pederssen Bierrings egen Mund nogle Ord, hand berettede at være refererit, da hand var hos Hæderlig Hr. Søren (Gamst) i Wiert (Verst) med sin Hæderlig Broder Hr. Peder Bierring og fich ofvertalt Hr. Søren, at hand sit Kald til en Studenter ved navn Elias Biner skulde afstaa, og sagde hand, at dengang Sagen først skulde begyndes, da tog hand først en Slump penger og satte paa Bordet, sigendes: „her staar Bispen“; dernest tog hand en stor flaske brendevin og sagde: „der staar Prousten“, og lagde siden papiret der imellem, brugte dernest disse ord, formedelst Hr. Søren tilforn hafde undskylt sig, at det iche kunde skee, førend hand talte først med Bispen og Prousten, og tog fat paa Brendevinet: „nu ville vi først tale med Prousten, dernest vil vi noch komme tilrette med Bispen“, og dermed begynte de lystig at driche, indtil de fich Hr. Søren ofvertalt til at underskrifve; at dette saaledes er i Sandhed, vidner vi med egen Hand og lofver at være giestendis, hvor behof gjøres. Datthum Hersleb Præstegaard d. 30. September A. 1687.

Paa Landemodet 28. Oktober s. A. tilstod Hr. Søren, at han i sin Tid havde afstaaet sit Kald til afdøde Hoe for 200 Sletdaler og nu igen 14. September 1687 til Biener for 120 Sldr., hvoraf de 20 alt var betalt. Hoes Enke var helt forbigaaet i den sidste Kontrakt. Hr. Søren gjorde paa Landemodet en ynkelig Figur og paaberaabte sig sin „Vanvittighed“. Dommen gik ud paa, at Kontrakten af 14. September 1687 skulde

agtes ugjort, og at Hr. Søren skulde tilbagebetale Biener de 20 Sldr. og til Straf selv betale et tilsvarende Beløb til Ribe Stifts fattige Præsteenker.

Trods alt forblev det ved den kgl. Udnævnelse af 11. September 1687, og de 2 Præster kom til at bo sammen i Verst Præstegaard. Hr. Elias overtog den faktiske Bestyrelse af Præsteembedet, men viste sig at være en slet Person, hvis Forhold til Hr. Søren blev meget daarligt. 21. September 1693 var Hr. Elias stævnet for Provsteret, beskyldt for uden skellig Grund at have afvist fra Nadveren Hr. Søren's Hustru Karen Hansdatter. Han paastod, at hun havde taget Skarpretteren ind i Huset til sig, hvorved hun var kommet i ondt Rygte, „ligesom hun noget utilbørligt med hannem skulde have begaaet, hende og hendes hæderlige Familie til ikke ringe Beskæmmelse.“ Sagen jævnedes dog med en Undskyldning fra Hr. Elias. Ogsaa paa anden Maade viste denne højst utiltalende Egenskaber. Han overfaldt en Gang en Bonde, og 1692 flygtede — efter Tingbogen — 2 Piger fra Præstegaarden, fordi han slog og mishandlede dem. Desuden var han en uefterrettelig Betaler. Tilsidst søgte Sognefolkene endog ved Trolddomskunster at skille sig af med ham. Han døde i Fattigdom.

Efter 1693 høres ikke mere til Hr. Søren. Formentlig er han rejst fra Egnen, siden Skifte efter ham ikke findes i Anst Herreds gejstlige Skifteprotokol; død efter 1693.⁷⁴⁾

Gift med ovennævnte *Karen Hansdatter*, ligeledes død efter 1693. Om der var Børn i Ægteskabet, vides ikke.

NOTER.

¹⁾ Der henvises i saa Henseende til Laurits Ploug Borberg: Slægtbog over Familien Borberg m.v. (2. Udg.), Skive 1944, hvori ogsaa findes en fælles Tavle over de forskellige Slægtslinjer, jfr. desuden en Afhandling af samme Forfatter „Om den gamle Selvejrbondeæt i Trabjerg, Borbjerg Sogn m.v.“ i „Hardsyssels Aarbog“ 1944, S. 121—50. ²⁾ W. Christensen: Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Serie II. Nr. 1590. ³⁾ Samme: Nr. 4824, 6214, 7379, 7718, 8750, 8906, 8922. Omskriften „Grumi per(s)on“ paa det nedenfor omtalte Segl under Dok. 4824 velv. tydet af Arkivar P. B. Grandjean. ⁴⁾ G. Knudsen og M. Kristensen: Gamle danske Personnavne I (Grumi), Kbh. 1938. O. Nielsen: Gl. jyske Tingsvidner Nr. 63, 80, 81, 82, Kbh. 1882. ⁵⁻⁷⁾ G. Knudsen og M. Kristensens fornævnte Værk I (Grumi). „Ribe Oldemoder“ (avia ripensis) v. O. Nielsen 86, 99, 74, Kbh. 1869. ⁸⁾ Ældre danske Archivregistraturer V. I. M. 18, S. 380—81. ⁹⁾ C. Paludan-Müller: Grevens Fejde I. 288 ff. Kbh. 1853. ¹⁰⁾ Danske Magazin 4. R. I. 63, Tegnelser over alle Lande VI. 96. O. Nielsen: Gørding Herred 3—4 i Danske Saml. 2. R. II, 3—4 Kbh. 1872—73, (citeres G.H.). ¹¹⁾ D. Mag. 3. R. VI. 314. ¹²⁾ Samme: 4. R. I. 261. ¹³⁾ Kancelliets Brevbøger 1557, 1560. ¹⁴⁾ O. Nielsen: Nævnte Værk. 23. ¹⁵⁾ Wiberg: Præstehist. Suppl. Haandskrift: Neumann: Efterretn. vedr. Gørding Kirke .1768. (O. Nielsens Saml., Pakke Gørding, Stednavnearkivet). G.H. 23. ¹⁶⁾ Ny kgl. Saml. Fol. 727. O. Nielsen: G. H. 23. ¹⁷⁾ Kirkehist. Saml. 3 R. II. B. 210. ¹⁸⁾ O. Nielsens Saml., Pakke „Vardho“ (Stednavnearkivet). ¹⁹⁾ Kirkehist. Saml. 5. R. 2. B. 557. G. H. 23 siger uden Kildehenv., at han levede 1611. ²⁰⁾ Ny kirkehist. Saml. VI. 546. E. Quistgaard: Præstehustruer. ²¹⁾ Jyske Samlinger VIII. B. 30, 40. ²²⁾ Jyske Tegn. 401, 451, 502. Kongens Rettertings Domme I, 4 ff. J. M. Møller: Slaugs Herred 242 ff. Kolding 1914. O. Nielsen: Slavs H. 48—49. Kbh. 1868. ²³⁾ Kancelliets Brevbøger 1597. ²⁴⁾ O. W. Lemke: Visby Stifts Herdaminne, 116, 141. Örebro 1868. ²⁵⁾ Citaterne fra Hegelunds Dagbøger velv. overladt mig af Højskoleforstander, cand. mag H. Lund, Rødning. ²⁶⁾ Jyske Saml. 2. R. I. B. 29—30. ²⁷⁾ Udførlig Skildring af Stages Drab i Samlingernes 1. B. 260 ff. ²⁸⁾ Borbjerg og Ryde Kirkeregnskaber 1600. ²⁹⁾ Se den i Note 1 nævnte Afhandling samt Slægtbog S. 33—38, Slægtstavlen S. 40

og Litteraturfortegnelsen i samme Skriffs Note 28. ³¹⁾ Om Slægten Borberg og dens Nedstamning fra Claus Grummesen, se den i Note 1 og 30 omtalte Slægtetog. Levnedsskildring af L. Borberg findes — foruden i Slægtetogens S. 99—101 — som Indledning til Skriftet: I Krig og Kantonnement 1864. Personlige Erindringer af Sekondløjtnant, cand. juris. Lauritz Borberg. Udgivet af L. P. Borberg, Kbh. 1838. I Embedslisten i C. Lindberg-Nielsen: Varde Bys Historie 1442—1942 er L. Borberg ved en Fejltagelse glemt baade som Borgmester og Byfoged. ³²⁾ J. F. Kinch: Ribe Bys Hist. 1536—1660. 308—09. Broderens Overfald paa ham: Jydske Saml. III. 149 ff. Ligstenen: P. Terpager: Inscriptiones ripenses, Kbh. 1702. ³³⁾ Person. Tidsskrift. 1. R. 2. B. 39—40, Ny kirkehist Saml. VI. 546. Se iøvrigt Wibergs Præstehist. Bryllupsdigtet: O. Nielsen: Malt Herred. 22. Kbh. 1870. ³⁴⁾ Biogr. Lex., Dansk Biogr. Lex. (med Kildehenvisninger). ³⁵⁾ O. Arends: Slesvig-Holstens Gejstlighed I. 411. ³⁶⁾ Se om Ægteparret Wibergs Præstehistorie. ³⁷⁾ Fra Ribe Amt VII. 76. ³⁸⁾ Samme. 108. H. Mathiesen, O. Smith, V. Hermansen: Ribe Bys Hist. 1660—1730, S. 380. Kbh. 1929. ³⁹⁾ Ribe Bys Grundtakst 1682. Ribe Skifteprotokol 1684—86. Fol. 282 ff. Byfogden Niels Jacobsen (Bonnum) er blevet daarligt behandlet af den personalhistoriske Litteratur, idet han i de fornævnte historiske Arbejder er blevet spaltet i ikke mindre end 3—4 forskellige Personer. De her meddelte Oplysninger turde formentlig have sat Forholdet paa sin rette Plads. ⁴⁰⁾ B. C. Aquilonius (Bertel Knudsen Ørn): Epistolarum centuria auspicialis in qua æterna lacrimas sacris suæ cineribus reliquit. EP. XXIV. Wittenberg 1617. Wibergs Præstehist. ⁴¹⁾ Overfalds-sagen, se Note 32. Gavebrevet: Jydske Reg. 3, 548 b, Kancelliets Brevbog 1583. ⁴²⁾ Jydske Tegn. 4,463 b og 4,498 b. Kanc. Brevb. 1594, 1595. Velv. Medd. af Sognepræst K. Høgsbro Østergaard, Aastrup. ⁴³⁾ Hofmans Foundationer IV. 583 Note e. G. H. 37, Kbh. 1872. Medd. fra Sognepræst K. Høgsbro Østergaard, Aastrup. ⁴⁴⁾ G. H. 36. L. S. Jespersen: Starup Sogns Hist. 78. Bramminge 1920. E. Tang Kristensen: Danske Sagn IV. Nr. 426. Kbh. 1932. ⁴⁵⁾ Hans Livsskildring er opbygget paa Grundlag af S. 204 omtalte Ligprædiken, Norske Rigsregistrarer (N. R. R.) samt Norske Saml. II 295, 300, 304. ⁴⁶⁾ N. R. R. V. 296, 472. ⁴⁷⁾ N. R. R. V. 354. ⁴⁸⁾ N. R. R. V. 576: ⁴⁹⁾ N. R. R. VI. 359. ⁵⁰⁾ N. R. R. VI. 497 ff. ⁵¹⁾ N. R. R. VI: 570—71. ⁵²⁾ I det kgl. Bibliotek. ⁵³⁾ N. R. R. IV. 688. ⁵⁴⁾ N. R. R. VI. 511,

VII, 315, 631, VIII. 172, X. 194, XI. 534—35, XII. 49. ⁵⁵⁾ H. F. Rørdam: Hist. Saml. og Studier III. 345. Kbh. 1898. ⁵⁶⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. 5. B. 157. ⁵⁷⁾ Biogr. Lex., Dansk Biogr. Lex. (med Kildehenvi-). Bj. Kornerup i Festskriftet til H. Matthiesen, 91 ff., Kbh. 1941. Visitatsbogen er nys trykt i Lunds Stifts Herdaminne Ser. 1. B. 1., Lund 1943. Om en Række latinske Digte og Breve til Aastrup fra B. C. Aquilonius, se Kirkehist. Saml. III. R. 3. B. (Registret) og Note 40 foran. ⁵⁸⁾ Se om ham „Fra Ribe Amt“ X. 353 ff. ⁵⁹⁾ Kirkehist. Saml. 5. R. 2. B. 556. Kongebrevet: Jydske Reg. X. 470. ⁶⁰⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. 3. B. 257. ⁶¹⁾ Personalhist. Tidsskrift 9. R. 3. B. 209 ff. ⁶²⁾ Biogr. Lex. Dansk Biogr. Lex. (med Kildehenv.). Sørgetalen i Kgl. Bibl. ⁶³⁾ A. Vahl.: A. S. Vedels Efterkommere. 3. 9. Kbh. 1896. ⁶⁴⁾ Pers. Tidsskr. 9. R. 3. B. 208—09, 10. R. VI. B. 28: ⁶⁵⁾ Ifølge Blyantsnotits i den i Rigsarkivet værende alfabetiske Studenterfortegnelse (af H. H. Schou). ⁶⁶⁻⁶⁹⁾ Som Note 63. ⁷⁰⁾ Pers. Tidsskr. 2. B. 133. ⁷¹⁾ Sjællandske Tegnelser 25, 271 b. Kanc. Brevbog 1643. ⁷²⁾ Pers. Tidsskr. 9. R. I. B. 116. ⁷³⁾ Wibergs Præstehist., se Trap 4. Udg. VIII. 227. ⁷⁴⁾ Jydske Reg. 118/1687. Kirkehist. Saml. I. B. 475, 651. L. N. Helweg: Dansk Kirkehist. efter Reformationen, 2. Udg. I 498. Kbh. 1857. Wibergs Præstehist. (Tingsvidnets Tekst ordret Originalens, Tegnsætning Nutidens). Jydske Saml. I R. 10. B. 104 ff.
